

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกล่าวตามลำดับดังต่อไปนี้

นวัตกรรม

ความหมายของนวัตกรรม
ลักษณะของนวัตกรรม
เกณฑ์การคัดเลือกนวัตกรรม
หลักในการเลือกนวัตกรรมที่ดี
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม

สื่อประสม

ความหมายของสื่อประสม
หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อประสม
ประเภทของสื่อประสม
องค์ประกอบของชุดสื่อประสม
การผลิตชุดสื่อประสม
ความสำคัญของสื่อประสม
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อประสม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะ
ความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ทักษะทางสังคม

ความหมายของทักษะทางสังคม
ความสำคัญของทักษะทางสังคม
องค์ประกอบของทักษะทางสังคม
การพัฒนาทักษะทางสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม

การสอนแบบบูรณาการ

ประวัติความเป็นมาและแนวคิดของการบูรณาการ

ความหมายของการบูรณาการ

รูปแบบของการบูรณาการ

หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ประโยชน์ของการสอนแบบบูรณาการ

จุดแข็งและจุดอ่อนของการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบบูรณาการ

ความเสียดุล

ความหมายของความเสียดุล

ความสำคัญของความเสียดุล

การเสียดุลในทัศนะอิสลาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสียดุล

ความเมตตากรุณา

ความหมายของความเมตตากรุณา

ความสำคัญของความเมตตากรุณา

คุณลักษณะของบุคคลที่มีความเมตตากรุณา

ความเมตตากรุณาในทัศนะอิสลาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเมตตากรุณา

ความมีมนุษยสัมพันธ์

ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

หลักในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

แนวความคิดที่เน้นมนุษยสัมพันธ์

การวัดบุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์

ความมีมนุษยสัมพันธ์ในทัศนะอิสลาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีมนุษยสัมพันธ์

การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน

ความหมายของห้องเรียนกลับด้าน

ความเป็นมาของการจัดการเรียนแบบห้องเรียนกลับด้าน
 แนวคิดหลักของห้องเรียนกลับด้าน
 ห้องเรียนกลับด้านกับการเรียนรู้แบบรอบรู้
 ข้อเปรียบเทียบของการเรียนแบบเดิมกับการเรียนแบบกลับด้าน
 ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน
 ประโยชน์ที่เกิดจากการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะสำหรับคนไทยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน
 ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสซูเบล

นวัตกรรม

ความหมายของนวัตกรรม

จรรยา วงศ์สายัณห์ (2527: 48) มีความเห็นเป็นสองประการในความหมายของนวัตกรรมคือ ประการแรกหมายถึง ความพยายามใด ๆ ก็ตามถ้าเป็นไปได้เพื่อจะนำเอาสิ่งใหม่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิธีการเดิมที่จะทำอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็ผลสำเร็จหรือไม่มากนักน้อยเพียงใดก็ตาม ประการที่สอง หมายถึง การที่ได้นำความเปลี่ยนแปลงเข้ามาจนได้ผลสำเร็จและกว้างขวางออกไปจนกลายเป็นเรื่องปฏิบัติธรรมดา

กิดานันท์ มลิทอง (2543: 255-256) กล่าวถึง นวัตกรรมว่าเป็นแนวความคิดการปฏิบัติหรือ สิ่งประดิษฐ์ ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย ในบางครั้งคนเราไม่สามารถนำนวัตกรรมไปใช้ได้ในทุกหนแห่ง เพราะในสถานที่แต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันในเรื่องของทรัพยากร ด้านต่างๆ เช่น ด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ และอาคารสถานที่ ดังนั้นที่จะรับนวัตกรรมเข้ามาใช้ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงประโยชน์ที่จะได้รับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ตลอดจนความคุ้มค่าของการนำมาใช้เสียก่อน โดยคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. นวัตกรรมที่นำมาใช้นั้นมีจุดเด่นที่เห็นได้ชัดกว่าวัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมากนักน้อยเพียงใด
2. นวัตกรรมนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่กับระบบ หรือสภาพที่เป็นอยู่

3. มีการวิจัยหรือกรณีศึกษาที่ยืนยันแน่นอนแล้วว่า สามารถนำมาใช้ได้ดีในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันนี้

4. นวัตกรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับความต้องการของผู้ใช้อย่างจริงจัง

จากความหมายและความคิดเห็นที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้กล่าวไว้นั้น สรุปได้ว่า “นวัตกรรม หรือ นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง แนวคิด วิธีการปฏิบัติ และสิ่งประดิษฐ์ คิดค้นของบุคคลที่เห็นว่าเป็นของใหม่ และรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของเก่าให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้รับการทดลองและพัฒนาจนเป็นที่เชื่อถือได้ ได้ผลดีในทางปฏิบัติ ทำให้ระบบบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อนำเข้ามาใช้เพื่อการศึกษาจึงเรียกชื่อว่า “นวัตกรรมทางการศึกษา” (Educational Innovation)

ลักษณะของนวัตกรรม

การนำเอาความคิดการปฏิบัติ และสิ่งประดิษฐ์ที่คิดค้น ขึ้นใหม่ ๆ มาใช้คือ การนำเอานวัตกรรมมาใช้นั้น บางสถานการณ์ผู้นำเอามาใช้ โดยเฉพาะครูและนักเรียน อาจเกิดการสับสนว่าสิ่งที่ตนนำมาใช้นั้น เป็นนวัตกรรมหรือไม่และเมื่อใดนวัตกรรมจะหมดสภาพไป เรื่องนี้ บุญเกื้อควรหาเวช (2530: 6-7) ได้กล่าวถึงหลักการพิจารณา ลักษณะของนวัตกรรมไว้ 6 ประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. สิ่งนั้นเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือวิธีการใหม่ทั้งหมดหรือเป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วนที่ดัดแปลงแต่งเติมมาจากของเดิมให้ใหม่ และให้มีคุณภาพสูงขึ้น
2. มีการนำเอาวิธีการจัดระบบมาใช้ โดยพิจารณาองค์ประกอบทั้งส่วนที่เป็นตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Output) ให้เหมาะสมก่อนที่จะทำการเปลี่ยนแปลง
3. มีการพิสูจน์โดยการศึกษาวิจัย หรืออยู่ระหว่างการศึกษาวิจัยว่า สิ่งใหม่นั้นจะสามารถช่วยแก้ปัญหาและดำเนินการบางอย่างให้มีประสิทธิภาพให้สูงขึ้นมากกว่าเดิม
4. นวัตกรรมต้องยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปัจจุบัน หากว่ากลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบงานไม่ถือว่าสิ่งนั้นเป็นนวัตกรรมต่อไป
5. นวัตกรรมต้องมีกระบวนการ คือ การคิดและการสร้างต้องมีกระบวนการอย่างมีระบบ เริ่มตั้งแต่การสำรวจปัญหาหรือความต้องการ วิเคราะห์และจำแนกปัญหา ศึกษาปัญหาจัดลำดับการแก้ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาโดยการเขียนเป็นโครงการ
6. นวัตกรรมต้องมีหลักปฏิบัติ คือ ต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของความคิดใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ นั้นว่าเป็นไปได้หรือไม่ในทางปฏิบัติ โดยพิจารณาถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่จะใช้สร้างนวัตกรรม เช่น งบประมาณในการจัดหาจัดซื้อ และวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ เป็นต้น

เกณฑ์การคัดเลือกนวัตกรรม

1. ตรงกับความจำเป็นของสถานการณ์ในชั้นเรียน นั่นคือมุ่งตรงต่อการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างในชั้นเรียน
2. มีความน่าเชื่อถือและเป็นไปได้สูงที่จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งเหตุผลที่สนับสนุนนวัตกรรมที่ครูกิดค้นเป็นนวัตกรรมที่น่าเชื่อถือนั้น น่าจะมาจากการมีทฤษฎีหรือการวิจัยรองรับด้วย
3. สามารถนำไปใช้ได้ สถานการณ์จริง นวัตกรรมที่ดีจะต้องมีแนวทางการใช้หรือแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้โดยให้ครูผู้อื่นปฏิบัติตามได้ง่ายและสะดวก โดยไม่จำเป็นต้องจัดปัจจัยทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมพิเศษ และควรอยู่บนพื้นฐานของการประหยัด
4. ผลการพิสูจน์เชิงประจักษ์ว่าได้ทดลองใช้ในสถานการณ์จริงแล้วสามารถแก้ปัญหาหรือปรับปรุงเพิ่มพูนคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ได้เป็นที่น่าพอใจ โดยมีหลักฐานที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และเสนอรายงานผลได้อย่างชัดเจน

หลักการเลือกนวัตกรรมที่ดี

1. พิจารณาจุดเด่นและวิธีการใช้นวัตกรรมชนิดนั้นว่า ตรงกับแนวทางเลือกที่จะนำมาใช้นักเรียน หรือไม่
2. ถ้าเป็นนวัตกรรมประเภทสื่อต้องรู้ว่า มีสิ่งดังกล่าวในโรงเรียนหรือไม่ ถ้าไม่มีจะ ได้มาจากแหล่งใด หรือต้องสร้างขึ้นใหม่
3. ถ้าเป็นนวัตกรรมประเภทวิธีการต้องเข้าใจขั้นตอนของการใช้นวัตกรรมนั้นทั้งในการนำมาใช้ หรือการสร้างใหม่
4. ต้องระลึกอยู่เสมอว่า ไม่มีสูตรสำเร็จในการนำนวัตกรรมมาใช้กับนักเรียนเพราะว่าบางครั้งนวัตกรรมที่คิดว่า ได้ทำการวิเคราะห์หมาะสมแล้วเมื่อนำมาใช้จริง ผลที่ได้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ได้
5. ถ้าเป็นนวัตกรรมประเภทสื่อควรมีทักษะในการใช้นวัตกรรมนั้น ๆ

ตาราง 2 ตัวอย่างนวัตกรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน

นวัตกรรม	ปัญหาของนักเรียนในด้าน		
	ความรู้ ความ เข้าใจ	คุณ ลักษณะที่ พึง ประสงค์	ทักษะการ ปฏิบัติงาน
1. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน	✓	✓	✓
2. การสอนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อรอบรู้	✓	✓	
3. การสอนโดยใช้ Mind Mapping	✓	✓	
4. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	✓	✓	
5. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ	✓	✓	✓
6. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ กลุ่ม	✓	✓	✓
7. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ	✓	✓	
8. ชุดการสอน	✓	✓	
9. ชุดคอมพิวเตอร์ช่วยสอน	✓	✓	
10. บทเรียนสำเร็จรูป	✓		
11. แบบฝึก	✓		
12. เกม/การละเล่นพื้นเมือง	✓	✓	✓
13. เพลง	✓	✓	
14. สมุดภาพ การ์ตูน	✓	✓	
15. นิทาน	✓	✓	

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม

จรรยา ภูอุดม (2544: 77) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพอีกรูปแบบหนึ่ง สามารถช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการคิดเชิงเหตุผลดีกว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ มีความเข้าใจในมิติสูงกว่าและสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ดีกว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ มีความคงทนของความเข้าใจมากกว่านักเรียนที่เรียนปกติ และมีเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ดีกว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ และมีพัฒนาการด้านทักษะการรู้จักเกี่ยวกับการกำกับตนเองว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ

Arbuckle (1977: 89) ได้วิจัยเรื่อง องค์ประกอบที่มีผลต่อการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาหรือมีการนำนวัตกรรมต่าง ๆ เข้ามาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนผลการวิจัยพบว่าการใช้นวัตกรรมทางการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ผลดี มีดังนี้

1. ครูผู้สอนต้องเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการใช้นวัตกรรมนั้นเป็นอย่างดี
2. ผู้บริหารต้องใช้พิจารณาญาณการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การช่วยเหลือและสนับสนุน
3. จัดให้มีการฝึกอบรมและติดตามผลของโครงการใช้นวัตกรรมนั้น
4. โครงการใหม่ในการใช้นวัตกรรม ต้องนำไปสู่การปฏิบัติจริง
5. โครงการต้องได้รับความช่วยเหลือจากท้องถิ่นในด้านทรัพยากรและ

งบประมาณ

6. โครงการต้องมีการปรับปรุงตัวครูและการปฏิบัติการตามโครงการ
7. โครงการต้องจำกัดจำนวนประชากร
8. โครงการต้องมีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการศึกษา

สรุปได้ว่า นวัตกรรมคุณลักษณะศึกษาด้านทักษะทางสังคม เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติหนึ่งที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาโดยบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคมของนักเรียน โดยเฉพาะในด้านความเสถียร ความเมตตา กรุณา และความมีมนุษยสัมพันธ์

สื่อประสม

ความหมายของสื่อประสม

มีผู้ให้ความหมายของสื่อประสมไว้ดังนี้

จริยา เหนียนเฉลย (2542: 171) ให้ความหมายของสื่อประสมว่าเป็นการนำเอาสื่อการสอนหลายอย่างมากกว่า 2 ชนิดขึ้นไปมาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องในเวลาเดียวกัน และมีคุณค่าที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน สื่อการสอนอย่างหนึ่งอาจใช้เพื่อเรียกความสนใจในขณะที่อีกอย่างหนึ่งใช้เพื่ออธิบายข้อเท็จจริงของเนื้อหา และอีกชนิดอาจใช้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การใช้สื่อประสมจะช่วยให้นักเรียนมีประสบการณ์จากประสาทสัมผัสที่ผสมผสานกัน ได้ค้นพบวิธีการที่จะเรียนในสิ่งที่ต้องการได้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 ข: 2) ได้ให้ความหมายของสื่อประสมว่าหมายถึงการใช้สื่อมากกว่า 1 สื่อ ร่วมกันนำเสนอข้อมูลข่าวสาร โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับสื่อสามารถรับข้อมูลข่าวสาร ได้มากกว่า 1 ช่องทาง และหลากหลายรูปแบบ คำจำกัดความนี้ครอบคลุมชุดการสอนที่รวมสื่อต่าง ๆ ไว้ด้วยกันเป็นชุด เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการนำอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายสไลด์ เครื่องเล่นวีดิทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง ฯลฯ มาต่อพ่วง โดยมีระบบคอมพิวเตอร์เป็นตัวควบคุม รวมถึงระบบสื่อสมบูรณแบบที่นำสื่อหลากหลายเข้ามามีบูรณาการผ่านการควบคุมการใช้ และการโต้ตอบด้วยระบบคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลหรือเครือข่าย

พรพิไล เลิศวิชา (2544: 12) ได้ให้ความหมายของมัลติมีเดีย หรือสื่อประสม ว่าเป็นสื่อที่เกิดจากการแสดงผลของข้อความ ภาพและเสียง ได้พร้อม ๆ กัน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยใช้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สไลด์ ประกอบเสียงหรือการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสาธิตในการสอน ซึ่งได้อาศัยคอมพิวเตอร์นำเอาข้อความ ภาพ และเสียงในรูปแบบต่าง ๆ มาบันทึกไว้ในรูปแบบข้อมูลดิจิทัล แล้วนำข้อมูลนั้นมาแปลงกลับแสดงผลเป็นข้อความและภาพทางจอภาพและเสียงทางลำโพงผสมผสานกันพร้อมกับควบคุมการแสดงผลของสื่อเหล่านั้น โดยซอฟต์แวร์ (Software) หรือโปรแกรมสั่งงานคอมพิวเตอร์

วัฒนา ผลทวิ (2544 ก: 29) กล่าวว่า มัลติมีเดีย หมายถึง การผสมผสานกันระหว่างข้อความ กราฟิก วีดิทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว และเสียง

นอกจากนี้ วัฒนา ผลทวิ (2544 ข: 586) ยังกล่าวว่า มัลติมีเดีย หมายถึง การนำคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นสื่อที่สามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียงประกอบ ทำให้การเรียนการสอนและการนำเสนอมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

กิดานันท์ มลิทอง (2544: 6) กล่าวว่า สื่อประสม หมายถึง การนำสื่อหลายๆประเภทมาใช้ร่วมกันทางวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุดในการเรียนการสอน โดยการใช้สื่อแต่ละอย่างตามลำดับขั้นตอนของเนื้อหาและในปัจจุบันมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ร่วมด้วย เพื่อการผลิตหรือการควบคุมการทำงานของอุปกรณ์ต่างๆในการนำเสนอข้อมูลทั้งตัวอักษร ภาพกราฟิก ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์และเสียง

จากความหมายของนักวิชาการหลายๆ ท่านพอสรุปได้ว่า สื่อประสม หมายถึง การนำเอาสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายมากกว่า 2 ชนิดขึ้นไป มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สื่อที่มานั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องในกระบวนการสอนแต่ละกิจกรรม ซึ่งสื่อเหล่านั้นอาจจะมีสื่อกราฟิกและสื่อวีดิโอรวมกัน โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อการจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างรวดเร็ว

หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อประสม

ในการสร้างชุดสื่อประสมให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักการเกี่ยวกับสื่อประสม หมายถึงการใช้สื่อหลายๆ อย่างที่สนับสนุน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน มาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบ พร้อมทั้งการจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. หลักการวิเคราะห์ระบบ ชุดสื่อประสมได้ถูกผลิตขึ้นมาด้วยวิธีของระบบ ซึ่งคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของเนื้อหาบทเรียน ลักษณะของผู้เรียน และกิจกรรมการเรียนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสอน และตัวผู้เรียน และมีการนำชุดสื่อประสมที่ได้ผลิตขึ้นนั้น ไปหาประสิทธิภาพให้ได้ตามเกณฑ์ แล้วจึงได้นำออกเผยแพร่

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ สื่อ และกิจกรรมที่ได้จัดเตรียมไว้ในชุดสื่อประสมนั้นมุ่งที่จะให้ผู้เรียนด้วยตนเองเป็นลำดับขั้น ตามความสามารถของตน และการได้ร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น เพื่อเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง โดยที่ผู้เรียนจะได้รับข้อมูลย้อนกลับทันทีในขณะที่เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความพยายามยิ่งขึ้นและเป็นการเสริมแรงจากความสำเร็จที่เกิดจากตัวของผู้เรียนเอง

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ชุดสื่อประสมประกอบไปด้วยสื่อการเรียนหลายๆ อย่าง และวิธีการสอนหลายๆ แบบ โดยคำนึงถึงผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านความรู้ความสามารถ ความต้องการและความสนใจ

5. ทฤษฎีแรงจูงใจ เนื่องจากความสำเร็จในการเรียนเกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียน ได้ลงมือกระทำโดยตรง ย่อมมีความหมายต่อตัวผู้เรียน ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียน และในการร่วมกิจกรรมกับ

ผู้อื่นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแรงจูงใจซึ่งกันและกันในการเรียนรู้

ประเภทของสื่อประสม

กรมวิชาการ (2544: 100) กล่าวถึงประเภทของสื่อการเรียนการสอนซึ่งจำแนกตามลักษณะของสื่อประสมที่นำไปใช้ มี 5 ประเภท ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ใช้ระบบการพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ คู่มือ หนังสือเสริมประสบการณ์ ใบความรู้ ใบงาน แผ่นพับ แผ่นภาพ แบบฝึก วารสารวิชาการ จุลสาร วารสาร
2. สื่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นสื่อสิ่งของต่าง ๆ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่
3. สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ เป็นสื่อที่นำเสนอด้วยเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ภาพเคลื่อนไหว แถบเลื่อน แถบบันทึกภาพ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อประสมอื่น ๆ
4. สื่อกิจกรรม เป็นสื่อประเภทวิธีการที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติฝึกทักษะซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น เกม เพลง บทบาทสมมุติ การแสดงละคร การจัดนิทรรศการ การแสดงผลงาน ทัศนศึกษา การทำโครงการ ฯลฯ
5. สื่อบริบท เป็นสื่อที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการ หรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ อาทิ บุคคล ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เครือข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

ประหยัด จิระวรพงศ์ (2530: 236) ได้แบ่งประเภทของสื่อประสมไว้ ดังนี้

1. สื่อประสมแบบชุดอุปกรณ์ (Multimedia Kits or Multimedia Packages) ได้แก่ การรวบรวมวัสดุอุปกรณ์บางอย่างเพื่อการสอนในกิจกรรมอย่างหนึ่ง วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ เช่น หนังสือ จุลสาร แบบทดสอบด้วยตนเอง สไลด์ फिल्मสตริป แถบเสียง และเอกสารการเรียน เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นชุดไว้ล่วงหน้า

2. สื่อประสมแบบการเสนอสนอง (Multimedia Presentation) ได้แก่ การนำสื่อหลายอย่างมาเสนอพร้อมๆ กัน เช่น สไลด์ ภาพยนตร์ ภาพชุด ควบคู่กับการเปิดแถบเสียง

จะเห็นได้ว่า การจำแนกประเภทของสื่อประสมจึงเป็นการรวบรวมวัสดุและอุปกรณ์การเรียนการสอน โดยมีสื่อมากกว่าหนึ่งชนิดในแต่ละเนื้อหา สื่อประสมอาจประกอบไปด้วยบัตรภาพ บัตรคำ แผนภูมิ กราฟ แบบฝึกหัด ใบกิจกรรม เกม เพลง ตลอดจนรวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

องค์ประกอบของชุดสื่อประสม

ชุดสื่อประสมอาจจะมีรูปแบบที่ต่าง ๆ กัน แต่จะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้
Duane (1973, 169 อ้างถึงใน โสมาวดี โอภาโส, 2542: 30)

1. จุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่จะต้องเรียน
2. บรรยายเนื้อหา
3. จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม
4. กิจกรรมในการเรียนการสอน
5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน
6. เครื่องมือวัดผลระหว่างเรียน และหลังเรียน
7. คู่มือครู

กิดานันท์ มลิทอง (2548 : 194) ได้กล่าวว่า สื่อประสมที่นิยมกันในปัจจุบันจะใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์หลักโดยการใช้ซอฟต์แวร์โปรแกรมสร้างสื่อประสม ในการนำเสนอสารสนเทศในรูปแบบรวมของข้อความ ภาพกราฟิกและเสียง โดยที่เนื้อหาของข้อมูลสารสนเทศจะต้องได้รับการปรับรูปแบบก่อนนำมาใช้ในโปรแกรมโดยแบ่งได้ดังนี้

1. ข้อความหรือตัวอักษร

เนื้อหาข้อมูลในลักษณะข้อความจะเป็นตัวอักษรที่พิมพ์ด้วยโปรแกรมประมวลคำ เช่น โปรแกรม Microsoft Word ในรูปแบบของประโยค และย่อหน้าของเนื้อหา หรือพิมพ์ข้อความลงบนสไลด์ของ Power Point โดยสามารถปรับแต่งแบบอักษร สี และลักษณะพิเศษต่าง ๆ ของข้อความได้ เช่น ตัวหนา ตัวเอน ตัวขีดเส้นใต้ ฯลฯ เพื่อเน้นข้อความ

2. ภาพกราฟิก

ภาพกราฟิก หมายถึง ภาพถ่าย ภาพเขียน ภาพวาดลายเส้น และภาพลักษณะต่างๆ ที่เป็นภาพนิ่ง หรือแม้แต่ข้อความที่พิมพ์ด้วยโปรแกรมกราฟิกเพื่อตกแต่งให้สวยงามจะถูกแปลงเป็นภาพกราฟิกเช่นกัน ภาพกราฟิกนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในสื่อประสมเนื่องจากเป็นสิ่งดึงดูดสายตาและความสนใจของผู้ชม สามารถสร้างความคิดรวบยอดได้ดีกว่าการใช้ข้อความ และใช้เป็นจุดต่อประสานในการเชื่อมโยงหลายมิติได้อย่างน่าสนใจ

3. ภาพแอนิเมชัน

ภาพแอนิเมชัน (Animation) เป็นภาพกราฟิกเคลื่อนไหวโดยใช้ Animation programs ในการสร้าง เราสามารถใช้ภาพที่วาดจาก Point programs, Draw programs หรือภาพจาก Clip Art มาใช้ในการสร้างภาพเคลื่อนไหวได้โดยสะดวก โดยต้องเพิ่มขั้นตอนการเคลื่อนไหวทีละภาพด้วย

แล้วใช้สมรรถนะของโปรแกรมในการเรียงภาพเหล่านั้นให้ปรากฏเห็นเป็นภาพเคลื่อนไหว เพื่อใช้ในการนำเสนอหรือเป็นภาพประกอบเว็บเพจ

4. ภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์

ภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์ (Full-Motion video) เป็นการนำเสนอภาพเคลื่อนไหวด้วยความเร็ว 30 ภาพต่อวินาทีด้วยความคมชัดสูง (หากใช้ 15-24 ภาพต่อวินาทีจะเป็นภาพความคมชัดต่ำ) การถ่ายทำภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์จะต้องถ่ายภาพก่อนด้วยกล้องวีดิทัศน์ แล้วค่อยตัดต่อด้วยโปรแกรมสร้างภาพเคลื่อนไหว เช่น Adobe Premiere หรือ Video Studio ปกติแล้วไฟล์ภาพลักษณะนี้จะมีขนาดใหญ่มากจึงต้องลดขนาดไฟล์ให้เล็กลงด้วยการใช้เทคนิคการบีบอัดภาพด้วยการลดพารามิเตอร์บางส่วนของสัญญาณในขณะที่คงเนื้อหาสำคัญไว้ โดยรูปแบบภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์บีบอัดที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่ Quick Time AVI และ MPEG 1 จะใช้กับแผ่น วีซีดี ส่วน MPEG 2 ใช้กับแผ่นดีวีดี และ MPEG 4 ใช้ในการประชุมทางไกลด้วยวีดิทัศน์และ Streaming Media

5. เสียง

เช่นเดียวกับข้อมูลภาพและเสียงที่ใช้ในการสื่อประสมไม่ว่าจะเป็นเสียงพูด เสียงเพลงหรือเสียงเอฟเฟ็กต์ต่าง ๆ จะต้องจัดรูปแบบเฉพาะเพื่อให้คอมพิวเตอร์สามารถเข้าใจและใช้งานได้โดยการบันทึกเสียงลงคอมพิวเตอร์และแปลงเสียงจากระบบแอนะล็อกให้เป็นดิจิทัล

6. ส่วนต่อประสาน

เมื่อนำข้อมูลต่าง ๆ มารวบรวมสร้างเป็นไฟล์สื่อประสมด้วยซอฟต์แวร์โปรแกรมแล้วการที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้งานจำเป็นต้องใช้ส่วนต่อประสานเพื่อให้ผู้ใช้สามารถใช้งานโต้ตอบกับข้อมูลสารสนเทศเหล่านั้นได้ ส่วนต่อประสานที่ปรากฏบนจอภาพจะมีมากมายหลายรูปแบบ เช่น รายการเลือกและสัญลักษณ์รูปต่าง ๆ เป็นต้น

7. การเชื่อมโยง

ไฟล์สื่อประสมที่สร้างขึ้นอาจจะเป็นไฟล์สื่อประสมธรรมดาที่ใช้เพียงส่วนต่อประสานในการทำงาน ดังเช่นการนำเสนอเนื้อหาที่บรรจุข้อความ ภาพ และเสียงครั้งละสไลด์เรียงตามลำดับด้วย

8. โปรแกรม Power Point แต่หากเป็นไฟล์สื่อประสมเชิงโต้ตอบที่ทำให้ผู้ใช้คลิกปุ่มหรือสัญญาณรูป ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงเพื่อนำไปเนื้อหาที่อื่น ๆ ได้ โดยการเชื่อมโยงนี้จะสร้างการเชื่อมระหว่างข้อมูลตัวอักษร ภาพ และเสียง โดยการใส่ข้อความขีดเส้นใต้หรือภาพกราฟิกที่ใช้แทนสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น รูปลำโพง หรือรูปฟิล์ม เพื่อให้ผู้ใช้คลิกที่จุดเชื่อมโยงเหล่านั้นไปยังข้อมูลที่ต้องการ

การผลิตชุดสื่อประสม

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2526: 154) ได้กำหนดขั้นตอนการสร้างชุดสื่อประสมหรือชุดการสอนไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. การกำหนดหมวดหมู่ เนื้อหาและประสบการณ์ อาจกำหนดเป็นหมวดวิชาหรือบูรณาการแบบสหวิทยาการตามที่เหมาะสม
2. กำหนดหน่วยการสอน โดยแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการสอน ประมาณเนื้อหาที่ครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ในหนึ่งสัปดาห์หรือสอนได้หน่วยละครั้ง
3. กำหนดหัวข้อเรื่อง ครูจะต้องถามตัวเองว่าในการสอนแต่ละหน่วยควรให้ประสบการณ์อะไรแก่นักเรียนบ้าง แล้วกำหนดหัวข้อเรื่องออกมาเป็นหน่วยการสอนย่อย
4. กำหนดหลักการและความคิดรวบยอด หลักการและความคิดรวบยอดที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับหน่วย และหัวข้อเรื่อง โดยสรุปรวมความคิดสาระ และหลักเกณฑ์ที่สำคัญไว้เพื่อเป็นแนวทางจัดเนื้อหาการสอนให้สอดคล้องกัน
5. กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวข้อเรื่อง โดยเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ ต้องมีเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไว้ทุกครั้ง
6. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งจะ เป็นแนวทางเลือกและผลิตสื่อการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่นักเรียนปฏิบัติ เช่น การอ่านบัตรคำสั่ง ตอบคำถาม เขียนภาพ การเล่นเกม การทดลองทางวิทยาศาสตร์
7. กำหนดแบบประเมินผล ต้องประเมินให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยใช้แบบทดสอบแบบอิงเกณฑ์ เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าหลังจากเรียนชุดสื่อประสมแล้วนักเรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่
8. เลือกและผลิตสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่ครูใช้ถือเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น เมื่อผลิตสื่อการสอนแต่ละหัวข้อเรื่องแล้วก็จัดสื่อการเรียนการสอนเหล่านั้นไว้เป็นหมวดหมู่ในกล่องที่เตรียมไว้ เพื่อนำไปทดลองหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้
9. หาประสิทธิภาพของชุดสื่อประสม เพื่อเป็นการประกันว่าชุดสื่อประสมที่สร้างขึ้นมี ประสิทธิภาพในการสอน ผู้สร้างจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์ขึ้น โดยคำนึงถึงหลักการที่ว่า การเรียนรู้เป็น กระบวนการเพื่อช่วยให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนบรรลุผล
10. การใช้ชุดสื่อประสม เป็นขั้นนำชุดสื่อประสมไปใช้ซึ่งจำเป็นต้องมีการตรวจสอบและปรับปรุงตลอดเวลา

ความสำคัญของสื่อประสม

การใช้สื่อประสมในกระบวนการเรียนการสอนเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพราะทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ดี สร้างความสนใจ ให้ความรู้ที่ถูกต้อง สามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน (กรองกาญจน์ อรุณรัตน์ 2543) ตามที่สมเชาว์ เนตรประเสริฐ (2545) กล่าวว่า การใช้สื่อการสอน คือ การทำให้นามธรรมนำไปสู่การเป็นรูปธรรม ซึ่งการนำเทคนิค และเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยในการเรียนการสอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในสิ่งที่เรียนได้อย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้ครูผู้สอนสามารถปรับปรุงพัฒนา เนื้อหาที่สอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนได้อีกด้วย

จากความสำคัญของสื่อประสมดังที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่าในการทำวิจัยครั้งนี้จะนำสื่อประสมมาใช้ร่วมกับนวัตกรรมคุณลักษณะศึกษาที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้กระบวนการเรียนการสอนมีชีวิตชีวา สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนในด้านทักษะทางสังคมให้ดีขึ้นและนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่น่าพอใจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อประสม

Bill (1974) ได้ทำการทดลองเสนอสิ่งเร้าที่เป็นรูปภาพ สิ่งเร้าที่เป็นคำ และสิ่งเร้าที่เป็นรูปภาพที่มีคำกำกับ โดยการทดลองกับเด็กจำนวน 30 คน ซึ่งมีอายุเฉลี่ย 5 ปี 3 เดือน โดยให้จำรูปภาพหรือคำที่ใช้เป็นค่านามทั่วไป การทดลองนี้เป็นการทดสอบความจำ โดยนำรูปภาพหรือคำที่เด็กยังไม่เคยเห็นมาปะปนกับรูปภาพหรือคำที่เคยดูทุก 2-4 ภาพ แล้วให้นักเรียนตอบว่าสิ่งเร้าที่ปรากฏเป็นสิ่งเร้าเก่าหรือใหม่ ผลการทดสอบปรากฏว่า กลุ่มที่เรียนจากสิ่งเร้าที่เป็นรูปภาพจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี Lee (2000: 1330-A) ได้วิจัยการศึกษาประสิทธิภาพของการใช้สื่อกับระบบการศึกษาในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง (English as a Second Language : ESL) โดยมีความมุ่งหมายเพื่อประเมินผลกระทบของสื่อประสมในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนและหาประสิทธิภาพของสื่อประสมจากการเรียนในระบบการศึกษา ESL ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งผู้เรียนได้ 2 กลุ่ม กลุ่มทดลองเรียนด้วยสื่อประสม กลุ่มควบคุมเรียนโดยไม่มีสื่อประสม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมมีค่าคะแนนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Philpotts (2001: 1158-A) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผลการใช้สื่อประสมในการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์กับนักเรียนที่มีความผิดปกติในการอ่านของนักเรียนของนักเรียนเกรด 8 ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนเกรด 5 จำนวน 46 คน โดยให้นักเรียนตอบคำถามแบบปลายเปิด ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่เรียนโดยใช้สื่อประสมมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน สูงกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้สื่อประสมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากกว่า และมีการตอบคำถามได้มากกว่า นอกจากนี้ นักเรียนที่เรียนด้วยสื่อประสมมีความกระตือรือร้น และนักเรียนเหล่านั้นมีทัศนคติที่ดีในการเรียนด้วยสื่อประสมอีกด้วย

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า สื่อประสมมีส่วนสำคัญในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน ซึ่งทำให้ครูบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้และทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำสื่อประสมมาสอดแทรกไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนาประวัติ โดยสื่อประสมที่นำมาใช้ในการทดลองนั้นมีอยู่ 2 ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทสื่อกราฟิก เช่น บัตรคำ แถบประโยค แผนภาพ รูปภาพ ใบงาน ใบความรู้ หนังสือประวัติศาสตร์ หนังสือแบบเรียน แหล่งเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น และประเภทสื่อวีดิทัศน์ เช่น คลิปภาพยนตร์

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องคุณลักษณะ พบว่ามีการกล่าวถึงความหมายคุณลักษณะในหลายแนวทาง ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 253) ให้ความหมายว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมาย หรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดี หรือลักษณะประจำตัว

มานิต มานิตเจริญ (2535: 219) ให้ความหมายว่า คุณลักษณะหมายถึง เครื่องหมายแห่งความดี สิ่งที่เป็นลักษณะประจำตัว ลักษณะที่ดีให้คุณ

พรพรรณ สุทธานนท์ (2538: 25) ได้ให้ความหมายคุณลักษณะว่า หมายถึง แบบอย่างแห่งพฤติกรรมหรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและชี้หรือแสดงถึงความดีหรือลักษณะประจำของบุคคล

กวี วงศ์พุ่ม (2539: 75) ให้ความหมายว่าคุณลักษณะหมายถึง การแสดงการกระทำตามคุณสมบัติของตนเองออกมาให้เห็น

สมจันทร์ พรบุญ (2548: 19) ให้ความหมายว่า คุณลักษณะ หมายถึง สิ่งชี้ให้เห็นความดีหรือพฤติกรรม ที่ปรากฏให้เห็นหรือลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้

Webster's Third New International Dictionary (1986: 177, อ้างถึงใน สมจันท์ พรบุญ 2548: 19) ให้ความหมายว่า คุณลักษณะ หมายถึง

1. ลักษณะนิสัย ลักษณะคุณสมบัติ หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล
2. ลักษณะของรูปร่าง รูปแบบ บัญญัติซึ่งเป็นลักษณะเด่นแต่ละบุคคลใช้ในการแบ่งแยกซึ่งลักษณะเฉพาะของสิ่งหรือบุคคลที่สังเกตได้อย่างชัดเจน

จากความหมายของคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะ หมายถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้ทั้งทางด้านพฤติกรรม และทางด้านแนวคิด ทัศนคติของบุคคลนั้น ๆ

ความสำคัญของคุณลักษณะที่พึงประสงค์

จากสถานการณ์และสภาพบ้านเมืองประเทศไทยปัจจุบันเป็นหลักฐานที่ประจักษ์โดยทั่วกันแล้วว่า การที่ประเทศมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก แม้จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และความเจริญทางด้านวัตถุอย่างเห็นได้ชัด แต่ความเจริญและการพัฒนานั้นก็ได้เป็นไปอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นการพัฒนาประเทศโดยมุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ยังได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในประเทศจำนวนมากผลของความเจริญทางด้านวัตถุที่ขาดการพัฒนาทางจิตใจเป็นที่มาของปัญหาสังคมที่ดูเหมือนจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ อาทิ เช่น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาแหล่งอบายมุข แหล่งเร่ร่อนย์ โสเภณีเด็ก การใช้แรงงานและละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม มลภาวะเป็นพิษ ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุ รวมทั้งปัญหาสุขภาพ ทั้งทางกายและทางจิตเหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาที่เป็นผลพวงของการพัฒนาทางวัตถุอย่างขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจทั้งสิ้น ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของสังคม

เนื่องจากการศึกษาบทบาทสำคัญต่อการแก้ปัญหาสังคมและการพัฒนาประเทศ จึงควรมีการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนของประเทศต้นจะช่วยให้เกิดการพัฒนาจิตใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่เหมาะสม ซึ่งจะก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง (ทิสนา แคมมณี 2543: 226-227)

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย

บุคคลต่าง ๆ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะหรือเจตนาจะพัฒนาคนให้มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้
 กองวิจัยทางการศึกษา (2540: 3) กำหนดทักษะและลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการ
 ดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ มี 3 ด้านคือ

1. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ได้แก่ มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด และทักษะการสื่อสาร
2. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน ได้แก่ มีทักษะการจัดการ ทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ ขยัน อดทน อดออมและประหยัด
3. ลักษณะที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกันในสังคม ได้แก่ ควบคุมตนเองได้ มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละ มุ่งมั่นพัฒนา

กรมวิชาการ (2541: 9) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลโลกในอนาคต สรุปได้ดังนี้

1. สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวันได้
2. สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
3. สามารถเข้าใจ และยอมรับในความแตกต่างด้านวัฒนธรรม
4. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม
5. สามารถมองเห็นปัญหาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับโลกและเต็มใจที่จะแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี
6. เต็มใจที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตและนิสัยในการบริโภคของตนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิต

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2545: 8-9) ได้ให้แนวคิดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ไว้เป็น 4 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านร่างกาย ได้แก่
 - 1.1 พัฒนาการด้านร่างกายเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
 - 1.2 พัฒนาการด้านสติปัญญาเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
 - 1.3 มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย
2. มิติด้านจิตใจ ได้แก่
 - 2.1 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจตนเองเป็นอย่างดี

2.2 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

2.3 เป็นผู้รู้จักและเข้าใจสถานการณ์สภาพแวดล้อมภายนอกต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

3. มิติด้านความรู้ ได้แก่

3.1 รู้อย่างลึกซึ้งถึงแก่นสาระของวิชา

3.2 รู้รอบด้านเชิงสหวิทยาการ

3.3 รู้ไกลไปถึงอนาคต

4. มิติด้านทักษะความสามารถ ได้แก่

4.1 ทักษะด้านการคิด

4.2 ทักษะการสื่อสาร

4.3 ทักษะภาษาต่างประเทศ

4.4 ทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

4.5 ทักษะทางสังคม (ทักษะมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการปรับตัว ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น)

4.6 ทักษะทางอาชีพ

4.7 ทักษะทางสุนทรียะ

4.8 ทักษะการจัดการ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปแนวทางที่มาของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนได้ ดังนี้

4.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นไปตามหมวด 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้วิเคราะห์สาระบัญญัติแล้วสรุปคุณลักษณะของผู้เรียนไว้ 3 ประการ คือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผลรู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลกเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และนำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนมีสุขภาพดี ทั้งกายและจิตใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใสร่างกายแข็งแรง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อสรรพสิ่ง มีอิสระปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุข และสามารถดำรงตนได้เพียงพอแก่อัตภาพ

ในขณะเดียวกันในการดำเนินการตามหมวด 6 สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติได้ เสนอแนะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติในหลักการตามมาตรฐานการประเมินคุณภาพการศึกษา ด้าน คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ดังนี้คือ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2544: 20)

1. มีวินัย ความรับผิดชอบ
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
4. ประหยัด ใช้จ่ายของและทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่าทั้งของตนเองและส่วนร่วม
5. มีความกตัญญู

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก (กรมวิชาการ 2550) ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มุ่งให้ประเทศไทยเกิดความรักความสามัคคี ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก คำนึงความสุขให้คนไทย จึงได้กำหนดนโยบายเร่งด่วน ดังนี้

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา
12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

งานวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยกำหนด โดยตรงนั้นยังไม่ปรากฏ แต่มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอยู่บ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเพื่อประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

บุษบา หล่อเงิน (2537: 87) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ พฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ด้านพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม

1.1 พฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคมที่มีนักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือ ความซื่อสัตย์ และแสดงออกน้อยที่สุด คือ ความเมตตา-กรุณา

1.2 นักเรียนหญิงและนักเรียนชาย มีพฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม

1.3 นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนต่างกัน มีพฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านความเมตตา กรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ

1.4 นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีพฤติกรรมทางจริยธรรมทาง สังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านความซื่อสัตย์ ความเสมอภาคหรือ ความยุติธรรม ความเมตตา กรุณา และพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ

1.5 นักเรียนที่มีอาชีพหลักของครอบครัวต่างกัน มีพฤติกรรมทางจริยธรรมทาง สังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ

1.6 นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่างกัน มีพฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในทุก ๆ ด้าน

2. ด้านแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม

2.1 แนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมที่นักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือ การ ฝึกจริยธรรมทางเพศ และจะแสดงออกน้อยที่สุด คือ ความเสมอภาคหรือความยุติธรรม

2.2 นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรมความ เมตตา กรุณา และพฤติกรรมด้านอื่น ๆ

2.3 นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ

2.4 นักเรียนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทาง สังคมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ความ เมตตา กรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ

2.5 นักเรียนที่มีอาชีพหลักของครอบครัวต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรม ทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2.6 นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทาง สังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในทุกด้าน

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของ เด็กไทยนั้นกำลังถดถอย อันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศที่เน้นในด้านเศรษฐกิจและ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีแต่ละเลยในการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม เกิดความไม่

สมดุลกัน ส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายในสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เกิดภาวะความเสื่อมโทรมทางด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคม ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากเอกสารงานวิจัยข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนด้านทักษะทางสังคม ในด้านความเสียสละ ความเมตตา กรุณา และความมีมนุษยสัมพันธ์ โดยผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการในแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนา ประวัติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ทักษะทางสังคม

ความหมายของทักษะทางสังคม

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม พบว่า มีผู้ให้ความหมายของคำว่าทักษะทางสังคมไว้ดังนี้ คือ

Jarolimek (1997: 7) กล่าวว่า ทักษะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น เคารพสิทธิของผู้อื่น เรียนรู้การควบคุมตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเองร่วมแสดงความเห็นและประสบการณ์กับผู้อื่นได้

องค์การอนามัยโลก (WHO 1994:1, อ้างถึงใน พิมพ์ใจ บุญยัง 2540: 23) ให้ความหมายของทักษะทางสังคมไว้ว่า ทักษะทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการกระทำหรือจัดการกับความต้องการ และสิ่งท้าทายในชีวิตประจำวันได้สำเร็จ ทำให้สามารถปรับตัวและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

สุวิมล ว่องวานิช (2549: 9-10) ทักษะทางสังคม หมายถึง ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท ความมีมนุษยสัมพันธ์ การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความมีสัมมาคารวะ ความเมตตา กรุณา ความสุภาพ อ่อนโยน พุดจาไพเราะ อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

กำไลรัตน์ เข็นสุจิต (2540 : 69-70) ให้ความหมายของทักษะทางสังคมไว้ว่า ทักษะทางสังคม หมายถึง คุณลักษณะหรือความสามารถเชิงสังคมจิตวิทยา เป็นทักษะภายในที่ช่วยให้สามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทักษะการตัดสินใจและคิดริเริ่มอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการประเมินตนเอง และการควบคุมสถานการณ์ ทักษะการสื่อสาร ต่อรอง ปฏิเสธ และโน้มน้าวจิตใจและทักษะในการปรับตัว เป็นต้น

พิมพีใจ บุญยัง (2540: 24) ให้ความหมายของทักษะทางสังคมไว้ว่า ทักษะทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการจัดการกับสิ่งกดดันต่าง ๆ รอบตัวในชีวิตประจำวันได้สำเร็จ เป็นความสามารถที่บุคคลสร้างขึ้นได้จากการเรียนรู้ประสบการณ์และการฝึกฝน สามารถปรับตัวและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ นำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจ และมีชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

วิริยะ บุญยะนิวาสน์ (2541: 18) ได้ให้ความหมายของทักษะทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันในลักษณะของกลุ่ม หรือในสังคมได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ด้วยการรู้จักบทบาทของผู้นำและบทบาทของสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของกลุ่ม หรือทักษะทางสังคมได้จากการเรียนรู้ และสามารถฝึกฝนจากประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญได้ ถ้าปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง

ลิลาสลักขณ์ ชวัลลสี (2542: 20) ได้ให้ความหมายของทักษะทางสังคมไว้ว่า คือ ความสามารถจัดการกับอารมณ์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ดี สามารถอ่านสภาพการณ์ทางสังคมและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำ มีปฏิสัมพันธ์ที่ราบรื่นได้ สามารถใช้ทักษะเหล่านี้ในการชักจูงและเป็นผู้ดำเนินการประนีประนอมและยุติข้อโต้แย้งเพื่อการร่วมมือกันและทำงานเป็นทีมได้

ญาดา หลาวเพ็ชร (2544: 6) กล่าวว่าทักษะทางสังคม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นมิตรกับบุคคลอื่น และแสวงความร่วมมือจากผู้อื่น ได้นุ่มนวลความ คิดเห็นของผู้อื่นได้อย่างนุ่มนวลและได้ผล ทำให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติ ภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย มีการสื่อสารที่ดี สามารถเจรจาต่อรอง แก้ไขและหาทางยุติภารกิจให้ บรรลุเป้าหมาย มีการสื่อสารความหมายที่ดี สามารถเจรจาต่อรอง แก้ไขและหาทางยุติข้อขัดแย้งได้ อย่างเหมาะสม เต็มใจให้ความช่วยเหลือ

Hargie and Macarten (ศิริบงอร เศรษฐบุปผา 2548: 9 อ้างอิงมาจาก Hargie and Macarten 1986: 13) ทักษะทางสังคม หมายถึง ทักษะที่ใช้เมื่อบุคคลมีการกระทำระหว่างกันในระดับของ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะทางสังคมมีลักษณะสำคัญ 6 ประการคือ

1. ทักษะทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย และต้องมีความตั้งใจ
2. ทักษะทางสังคม เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ผู้อื่นสามารถสังเกตได้
3. พฤติกรรมที่แสดงออกจะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์
4. ทักษะทางสังคมจะประกอบด้วยพฤติกรรมทางสังคมหลาย ๆ อย่างที่มี

ความสัมพันธ์กัน เช่น การแสดงความรู้สึกสนใจผู้อื่น ประกอบด้วย การยิ้ม การผงกศีรษะ การจ้องมอง และการให้คำพูด เป็นต้น

5. ทักษะทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

6. องค์ประกอบสุดท้ายของทักษะทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญ ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura's Social Learning Theory) เป็นความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง และจะต้องรู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูด หรือจะทำอะไร ซึ่งมีความหมายสำคัญพอ ๆ กับความสามารถในการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ด้วย

นอกจากนั้น Lerner (1997: 616) ได้กล่าวถึงทักษะทางสังคมว่า หมายถึง ทักษะที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถประสบผลสำเร็จในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนและครู ทักษะทางสังคมยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความสำเร็จในการแสดงออกในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม สรุปได้ว่า ทักษะทางสังคม หมายถึงความสามารถในการอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้จักรับผิดชอบ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง รู้จักปฏิบัติต่อผู้อื่น ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคม และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม

ความสำคัญของทักษะทางสังคม

ทักษะทางสังคมเป็นทักษะพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์แต่ละคน ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมมีความสามารถในการขจัดปัญหา และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีผู้ให้ความสำคัญของทักษะทางสังคมไว้ดังนี้

สุขุมล เกษมสุข (2535: 10-11, อ้างถึงใน เทียมจันทร์ พิมพ์วงศ์ 2541: 20-21) กล่าวว่า ทักษะทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ต้องมีเพื่อน มีกลุ่มสังคมที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันตั้งแต่สังคมครอบครัว ขยายออกไปจนเป็นสังคมใหญ่ ทุกสังคมต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยทักษะทางสังคมทั้งสิ้น ทักษะทางสังคมมีความสำคัญดังนี้

ความสำคัญด้านส่วนบุคคล ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข ยิ่งสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงมาก ทักษะทางสังคมยิ่งมีความจำเป็นมากเท่านั้น บุคคลต้องสามารถปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สื่อความหมายทำงานร่วมกัน แก้ปัญหาของตนเองและสังคมได้ สามารถปรับตัวได้ทุกสภาพแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

ความสำคัญด้านสังคม สังคมใดมีสมาชิกที่เป็นผู้ที่มีทักษะทางสังคมดี รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเจริญมั่นคง แต่ถ้าสังคมใดมีในลักษณะตรงกันข้าม สมาชิกขาดทักษะทางสังคม ไม่สงบสุข และมีความเสื่อม

ทักษะทางสังคมมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กเป็นอย่างมาก และส่งผลต่อเด็กในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจ สังคม การเรียน การปรับตัว และสุขภาพจิตของเด็กทั้ง

ในชีวิตปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นควรมีการแก้ไขและพัฒนาทักษะทางสังคมโดยครุร่วมมือกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กทุกฝ่าย

จากความสำคัญของทักษะทางสังคม พอสรุปได้ว่า ทักษะทางสังคมมีส่วนช่วยพัฒนาทั้งบุคคลและสังคม เพราะถ้าบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมมีทักษะที่จะอยู่มีความสุขแล้วสังคมก็ย่อมสงบสุขและพัฒนาเจริญงอกงามต่อไปได้อย่างมั่นคง

องค์ประกอบของทักษะทางสังคม

การที่นักเรียนจะสามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องอาศัยทักษะย่อย ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทักษะทางสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทิสนา แคมมณี (2528: 16, อ้างใน สุรศักดิ์ สุภารัตน์, 2540: 13-14) กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะทางสังคมที่จะทำให้งานของกลุ่มมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีทักษะย่อย ๆ ดังนี้

1. ทักษะการวางแผน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักเรียนสามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มมีประสิทธิภาพและบรรลุผลของกลุ่ม การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ จะทำให้กิจกรรมกลุ่มมีชีวิต และทำงานอย่างเป็นขั้นตอน กิจกรรมสามารถดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่น

2. ทักษะในการสื่อความหมาย กล่าวคือ สมาชิกทุกคนต้องมีทักษะที่สำคัญคือ ทักษะการพูด การฟัง การเขียนและการอ่าน โดยเฉพาะทักษะการฟังและพูดนั้นนับว่าสำคัญและจำเป็นมากในการทำงานกลุ่ม เพราะไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรมใด ก็ต้องใช้สองทักษะนี้ เพื่อหาข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม

3. ทักษะการจูงใจในการทำงานกลุ่ม บรรยากาศของการทำงานเป็นปัจจัยที่สำคัญ เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน การยอมรับซึ่งกันและกัน กล่าวคำชมเชยและติเพื่อก่อใจให้แก่ซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน ดังนั้นทุกคนควรมีทักษะในการจูงใจ อันได้แก่ การใช้คำพูดและท่าทางที่นุ่มนวล การพูดด้วยหลักการและเหตุผล ไม่ใช่การบังคับข่มขู่มีความจริงใจต่อกัน ตลอดจนรู้หลักการในการติชมที่เหมาะสมและถูกต้องแก่กันและกัน

4. ทักษะการตัดสินใจ เป็นทักษะที่สำคัญที่มีผลต่อการดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายที่กำหนด ซึ่งการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพนั้น ประกอบด้วย

- 4.1 การศึกษาเรื่องที่จะตัดสินใจอย่างรอบคอบ
- 4.2 การสำรวจเป้าหมายและคุณค่าที่เกิดจากการตัดสินใจในเรื่องนั้น
- 4.3 การชั่งน้ำหนักระหว่างคุณค่าและข้อเสียที่อาจเกิดขึ้น เมื่อมีการตัดสินใจเลือกรื่องใดเรื่องหนึ่ง

- 4.4 การค้นคว้าเรื่องราว ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประเมินทางเลือก

4.5 การทำความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับข้อมูลใหม่ที่ได้มาก่อนการพิจารณา
ตัดสินใจ

4.6 การสำรวจข้อดี ข้อบกพร่องครั้งสุดท้ายก่อนการตัดสินใจ

5. ทักษะในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อหาข้อตกลงหรือข้อยุติที่เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย เป็นทักษะที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สามารถทำให้กลุ่มไม่เกิดความแตกแยกกันความขัดแย้งภายใน กลุ่มเป็นเรื่องปกติในการทำงานกับผู้อื่น แต่ปัญหานั้นสามารถยุติลงได้โดยใช้ทักษะการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในตัวนักเรียน

6. ทักษะในการแก้ปัญหา การทำงานทุกอย่างย่อมมีปัญหาและอุปสรรค แต่หากสมาชิกภายในกลุ่มมีทักษะในการแก้ปัญหา ทุกอย่างก็จะแก้ไขได้โดยง่าย งานของกลุ่มสามารถที่บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างง่ายดาย

7. ทักษะในการประเมินผลการทำงานของกลุ่ม ทักษะในเรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการทำงานเป็นกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้ากลุ่มจำเป็นต้องมีทักษะในด้านนี้ จึงจะทำให้ การทำงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ

Goldman (1998: 32-34) ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะทางสังคมประกอบด้วย

1. การมีอิทธิพลเพื่อใช้ในการชักจูงโน้มน้าวในผู้อื่น (Influence)
2. การมีทักษะการสื่อสาร เปิดใจกว้างฟังทุกเรื่องราว และสื่อสารโต้ตอบด้วยความชัดเจน ไม่กำกวม
3. การมีความเป็นผู้นำ สามารถยับยั้งและชักนำคนและกลุ่มคนได้ (Leadership)
4. สามารถเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงหรือพลิกแพลงสิ่งต่างๆ ได้ (Change Catalysts)
5. สามารถประสานร้อยร้าว แก้ไขความไม่ลงรอยกัน (Conflict Management)
6. สามารถสร้างสัมพันธภาพให้แน่นแฟ้น (Building Bonds)
7. ช่วยเหลือและร่วมมือ โดยทำงานร่วมกับบุคคลอื่นที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน (Collaboration and Cooperation)

8. การมีความสามารถในการดึงความสามารถของผู้ร่วมงาน สร้างสรรค์พลังกลุ่มเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จ (Team Capabilities)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของทักษะทางสังคมที่นักศึกษาได้กล่าวมาข้างต้นส่วนใหญ่ คล้ายคลึงกันกล่าวได้ว่า ทักษะทางสังคมเกิดจากความสามารถในการรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นเพื่อความราบรื่นในการใช้ชีวิตร่วมกัน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกัน รวมทั้ง การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในสังคมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น ๆ

การพัฒนาทักษะทางสังคม

ในการพัฒนาทักษะทางสังคมต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน มีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

วารี ธีระจิตร (วีริยะ บุญยะนิวาสน์ 2541: 2; อ้างอิงมาจากวารี ธีระจิตร 2530: 5) กล่าวถึงการพัฒนาทักษะทางสังคม ว่าในการสอนให้เกิดทักษะทางสังคมด้านนี้ ผู้สอนควรระลึกอยู่เสมอว่าสังคมของเราเป็นสังคมกำลังเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ควรจัดให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้ โดยจัดให้สอดคล้องกับวิธีการดำรงชีวิตของผู้เรียนให้ได้มากที่สุดผู้สอนและผู้เรียนควรจะไปปฏิบัติกระทำฝึกฝนและแก้ปัญหาร่วมกัน

ทิสนา แคมมณี (วีริยะ บุญยะนิวาสน์, 2541: 28; อ้างอิงมาจาก ทิสนา แคมมณี 2531: 20) กล่าวว่า ได้อธิบายถึงการทำงานกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาทักษะทางสังคมไว้ดังนี้

1. ทักษะการวางแผน ทั้งผู้นำและสมาชิกต้องร่วมกันวางแผนภายใน การนำและควบคุมของผู้นำกลุ่มดำเนินการ ดังนี้

1.1 กำหนดจุดประสงค์ทางงานหรือกิจกรรมในกลุ่ม ซึ่งต้องเป็นจุดประสงค์ที่ดี คือ มีความชัดเจน สามารถปฏิบัติได้และสามารถสังเกตเห็นผลได้

1.2 จัดทำเค้าโครง หรือ โครงสร้างของงานอย่างคร่าว ๆ

1.3 กำหนดวิธีการทำงานที่สมาชิกทุกคนรับทราบ

1.4 กำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบการทำงาน

1.5 กำหนดแนวทางกว้าง ๆ ในการประเมินผล

2. ทักษะการสื่อสารความหมาย สมาชิกทุกคนจะต้องมีทักษะที่สำคัญ คือ ทักษะการพูดที่ดี ทักษะการฟังที่ดี ทักษะการเขียนที่ดีและทักษะการอ่านที่ดี สำหรับทักษะการพูด และทักษะการฟังนั้นสำคัญและจำเป็นมากในการทำงานกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอภิปราย สมาชิกจำเป็นต้องใช้อย่างมาก และตลอดเวลา เพราะการอภิปรายมักจะเป็นกระบวนการเน้นเรื่องการพูด การฟังเพื่อหาข้อสรุปที่ถูกต้องและเหมาะสม

3. ทักษะการจูงใจ ระหว่างมีการทำงานหรืออภิปรายกลุ่มบรรยากาศของการทำงานเป็นปัจจัยที่สำคัญ เช่น การมีมนุษยสัมพันธ์ต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ขอมรับซึ่งกันและกัน กล่าวคำชมเชยและดีเพื่อให้อีกแก่กัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน สมาชิกทุกคนควรมีทักษะการจูงใจอื่นๆ ได้แก่ การใช้คำพูดและท่าทางอย่างนุ่มนวล การพูดด้วยหลักการและเหตุผลไม่ใช่การบังคับข่มขู่ มีความจริงใจต่อกัน ตลอดจนรู้จักขณะการให้คำติชมที่เหมาะสมถูกต้องแก่กันและกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม

สงบ สัพโส (2544: 86-87) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมด้านความเอื้อเฟื้อและความมีระเบียบวินัยของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาเป็นรายกลุ่มเป็นรายบุคคล และจัดกิจกรรมการสอนปกติ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านห้วยเก็ง (วัดนเสีรราชูร์บำรุง) สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี จำนวน 45 คน แล้วแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 45 คน แล้วแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 45 ซึ่งคัดเลือกมาโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้คือ แผนการจัดประสบการณ์เกมการศึกษา เกมการศึกษาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมทางสังคม มีค่าความเชื่อมั่น 0.93 และแบบวัดพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ T-test และ One-way Anova ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษารายกลุ่ม รายบุคคล และกลุ่มที่ได้รับการสอนปกติมีพฤติกรรมทางสังคมด้านความเอื้อเฟื้อและความมีระเบียบวินัยสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษารายกลุ่มมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมด้านความเอื้อเฟื้อและความมีระเบียบวินัยสูงกว่านักเรียนกลุ่มอื่น

Whittemberg (1995: 1884-A) ได้ศึกษาเพื่อประเมินผลของรูปแบบการช่วยฝึกทักษะทางสังคมเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการช่วยการควบคุมตนเองของเด็กที่มีความวิตกกังวลทางสังคม โดยศึกษาจากนักเรียนในระบบการศึกษาปกติชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 36 คน ชาย 14 คน และหญิง 22 คน กำหนดให้เด็กอยู่ในกลุ่มฝึกควบคุมตนเอง 8 คน และกลุ่มฝึกประสบการณ์ 19 คน ซึ่งไม่ได้รับการทดลอง ทำการทดลอง 10 สัปดาห์ ๆ ละ 1 ชั่วโมง วิธีการศึกษาใช้แบบวัดของนักวิจัยหลายคนที่ใช้เครื่องมือต่าง ๆ กัน รวมทั้งการสัมภาษณ์และการสังเกต ผลการศึกษารูปได้ดังนี้ ผลการแทรกแซงชี้แนะว่าการทดลองทั้ง 2 กลุ่ม เพิ่มประสิทธิภาพของตนเองขึ้นอย่างประสบความสำเร็จในด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหลังการทดลองทันทีเมื่อเทียบกับการควบคุมการประเมินอย่างเดียว ผลที่ได้รับนี้หลังการทดลองแล้ว 1 เดือน กลุ่มควบคุมตนเองรักษาความคงทนไว้ไม่ได้ การทดลองครั้งที่ 2 กลุ่มมีประสิทธิผลในการลดความวิตกกังวลของเด็กลงได้ เมื่อเทียบกับกลุ่มควบคุมการประเมินเพียงอย่างเดียวและผลที่ได้รับนี้รักษาความคงทนไว้ได้ เด็กที่ได้รับการฝึกทักษะทางสังคมปรับปรุงดีขึ้นเมื่อเทียบกับเด็กในสภาพเงื่อนไขอื่น ๆ อีกสองสภาพ ทั้งนี้จากการประมาณค่าของครูเกี่ยวกับความวิตกกังวลและการถอนตัวหลังการทดลองการทดลองทั้ง 2 กลุ่มส่งผลต่อการปรับปรุงจากการประมาณค่าของผู้ปกครองเกี่ยวกับการถอนตัวและความวิตกกังวล ส่วนการฝึกควบคุมตนเองมีประสิทธิผลมากกว่าการฝึกทักษะทางสังคมจากการวัดเกี่ยวกับการถอน

ตัว ผลที่ได้จากกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่มรักษาความคงทนไว้ได้ตลอดเวลา ผลการสังเกตบ่งชี้ว่า เด็กในรูปแบบช่วยการทดลองทั้ง 2 รูปแบบมีอัตราการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับกลุ่มเปรียบเทียบการประเมินเพียงอย่างเดียว ผลจากการสัมภาษณ์ที่บันทึกไว้ด้วยพบว่า ไม่มี ความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่ม

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับทักษะทางสังคม สรุปได้ว่า ทักษะทางสังคมสามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ โดยใช้กิจกรรมสอดแทรกไว้ในกระบวนการจัดการ เรียนรู้ เช่น เกมการศึกษา หรือกิจกรรมที่เน้นพัฒนาทักษะทางสังคมในขณะดำเนินการจัดการเรียน การสอน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะทางสังคมได้อย่างยั่งยืนและคงทน สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะพัฒนาทักษะทางสังคมในด้านความเสียสละ ความ เมตตากรุณา และความมีมนุษยสัมพันธ์ โดยยึดแนวคิดหลักจากโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดี ของเด็กและเยาวชนไทย ซึ่งเป็นโครงการวิจัยของ สุวิมล ว่องวานิช (2549: 9-10) ทักษะทางสังคม ในด้านความเสียสละ ความเมตตากรุณา และความมีมนุษยสัมพันธ์นี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งใน การที่จะพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณภาพและมีคุณลักษณะที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมี ความสุข รู้จักเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำงานกลุ่ม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันคุณลักษณะด้านทักษะทางสังคมใน 3 ด้านนี้ กำลังถดถอยลงไปเรื่อย ๆ จากคุณลักษณะที่ดีของเยาวชนไทย ผู้วิจัยจึงได้ทดลองสร้างนวัตกรรมที่ สอดแทรกคุณลักษณะด้านทักษะทางสังคมทั้ง 3 ด้านนี้ในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการ การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน สื่อประสม และนวัตกรรมคุณลักษณะศึกษาด้านทักษะทางสังคมใน สาระการเรียนรู้ศาสนาประวัติเข้าด้วยกัน

การสอนแบบบูรณาการ

ประวัติความเป็นมาและแนวคิดของการบูรณาการ

แนวความคิดเรื่องบูรณาการ (Integration) เกิดขึ้นจากความคิดเห็นของนักปราชญ์ชาว อังกฤษชื่อ จอห์น ล็อก (John Lock) ที่เห็นว่า เด็กไม่มีเวลาและกำลังในการที่จะเรียนรู้ได้ทั้งหมด ฉะนั้นเด็กจึงต้องสนใจแต่เฉพาะสิ่งที่จำเป็นที่สุด และที่เขาจะใช้บ่อยที่สุดในชีวิต ต่อมา จอห์น ดุยอี้ (John Dewey) นักปราชญ์ชาวสหรัฐอเมริกาที่มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การให้การศึกษแก่เด็กนั้นควร จะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เพื่อการอยู่รอดของชีวิตตน กิจกรรมใหญ่ ๆ คือ การแสวงหาปัจจัยแห่งการดำรงชีพ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมเหล่านี้

เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ จึงย่อมจะทำให้เด็กต้องการที่จะเรียนรู้เอง เห็นเอง รู้จักเอง ฉะนั้นเด็กย่อมจะเกิดความสนใจขึ้น โดยธรรมชาติ

ความหมายของการบูรณาการ

คำว่า บูรณาการ ตรงกับภาษาอังกฤษ “Integration” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้โดยทั่วไปดังนี้ ผกา สัตยธรรม (อ้างใน สายฝน ลีรัตนวดี, 2540: 10) ได้กล่าวถึงความหมายของการบูรณาการว่า เป็นขบวนการที่ทำให้บุคคลมีชีวิตอย่างสมบูรณ์หรือมีชีวิตที่สมดุลทุก ๆ ด้าน เป็นลักษณะของการสอนที่จะช่วยให้บุคคลเป็นผู้รอบรู้ สามารถคิดได้อย่างกว้างขวางในหลายด้าน และนำความรู้ที่ได้รับไปแก้ไขปัญหาคความทุกข์ให้ลดน้อยลงหรือหมดไป ทำให้เกิดความสมดุลในชีวิต ซึ่งความสมดุลในชีวิตจะเกิดขึ้นได้เนื่องมาจากการที่เขารู้จักเผชิญและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ครูจึงต้องเห็นความสำคัญที่จะต้องใช้กระบวนการที่จะช่วยให้เกิดความสมดุลของชีวิต เกิดความก้าวหน้า และความสุขสงบในสังคม ซึ่งจะต้องอาศัยการเรียนการสอนที่จะต้องนำเอาความรู้จากแขนงวิชาต่าง ๆ มาเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและผสมผสานกันให้กลมกลืนในการสอน และการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ต่าง ๆ ไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ภูวงศ์ ภูอาภรณ์ (2541: 21) ได้กล่าวถึงการบูรณาการการศึกษาว่า หมายถึง แนวคิดในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการศึกษากับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านจุดมุ่งหมาย เนื้อหา การจัดกิจกรรม ตลอดจนการวัดผลประเมินผล โดยมีเป้าหมายสำคัญสูงสุด คือ การแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยส่วนร่วม

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542: 26) กล่าวถึงการสอนแบบบูรณาการไว้ว่า เป็นการนำศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

อรทัย มูลคำ และคณะ (2543: 10) ได้กล่าวถึงความหมายของการบูรณาการไว้ว่า หมายถึง การนำศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้ากันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน

ทองอยู่ แก้วไทรสะ ([ออนไลน์]:2545: 2) ให้ความหมายของการบูรณาการว่า บูรณาการ คือ องค์กรวม ไม่แยกส่วน เป็นการมองสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นภาพรวม เป็นความสมบูรณ์ ความสมดุล ชีวิตทั้งหมดไม่แยกส่วน เป็นองค์กรวมของชีวิตคน ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสรรพสิ่งต่าง ๆ และการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการจัดประสบการณ์และสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน

Good (1973: 121) ได้อธิบายการบูรณาการไว้ดังนี้

1. สภาพของการจัดรวมความรู้ในวิชาต่าง ๆ มาไว้เป็นหน่วยการเรียนรู้เดียวกันโดยจัดให้สัมพันธ์ด้วยการสอดแทรกเนื้อหาวิชา

2. กระบวนการหรือการจัดการเรียนการสอนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยให้มีวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในรูปของโครงการหรือกิจกรรม เช่น สอนเรื่องคลองปานามา ก็จะประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ภาษาอังกฤษ และคณิตศาสตร์ รวมกันอยู่โดยให้เป็นไปในลักษณะที่เกี่ยวกับเรื่องคลองปานามา

สุวิทย์ มูลคำ (2543: 5) กล่าวว่า การบูรณาการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์หรือเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีความหลากหลายและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

กรมวิชาการ (2544: 3) กล่าวว่า การบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ ความรู้ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไปรวมเข้าด้วยกันภายใต้เรื่องราวโครงการหรือกิจกรรมเดียวกัน เพื่อแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเชื่อมโยงเนื้อหาสาระจากศาสตร์ต่าง ๆ ให้เป็นกลุ่มการเรียนรู้เดียวกันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและสอดคล้องกับชีวิตจริง

กรมวิชาการ (2544: 2) กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาหลาย ๆ แขนงไว้ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องเดียวกัน ในลักษณะเป็นสหวิทยาการ ทำให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้แบบองค์รวม

บุรชัย สิริมหาสารคาม (2545: 27) กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการ เป็นการสอนโดยใช้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนหลัก แล้วสอนให้เชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับเรื่องหรือวิชานั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างกลมกลืน เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริง

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การสอนแบบบูรณาการ หมายถึงความผสมผสานของเนื้อหากิจกรรมและกระบวนการให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเข้าเป็นหน่วยเดียวกันอย่างสมดุล เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม นำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

รูปแบบของการบูรณาการ

กรมวิชาการ (2544: 5) กล่าวถึงรูปแบบของการบูรณาการ ไว้ว่า การบูรณาการภายในวิชาเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างเนื้อหาในกลุ่มวิชา หรือรายวิชาเดียวกันเข้าด้วยกันเป็นการบูรณาการระหว่างวิชาถือว่าการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพมีอยู่ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) เป็นการจัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอนวิชาใดวิชาหนึ่งได้นำเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้ามาบูรณาการกับวิชาที่ตนสอน เป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยครูเพียงคนเดียว ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ต่างๆ กับหัวข้อเรื่องสอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้นมา เช่น เรื่อง น้ำ พืช ผู้สอนสามารถ เชื่อมโยงสาระ และกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ เช่น การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด

2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) เป็นการจัดการเรียนรู้โดยครูตั้งแต่สองคนขึ้นไปสอนต่างวิชากัน แต่วางแผนการสอนด้วยกัน เพื่อรวมองค์ประกอบของหัวเรื่อง (Theme) ความคิดรวบยอด (Concept) หรือปัญหา (Problem) แล้วครูแยกสอนในแต่ละวิชา ชิ้นงานที่ให้นักเรียนขึ้นอยู่กับครูในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดต้องสะท้อนถึง หัวเรื่อง ความคิดรวบยอด หรือปัญหาที่ระบุไว้ร่วมกัน

3. แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Instruction) เป็นการสร้างหัวเรื่อง (Theme) ขึ้นมาแล้วนำเนื้อหาจากวิชาต่าง ๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวเรื่องนั้น ซึ่งบางครั้งเราอาจจะเรียกวิธีการบูรณาการแบบนี้ว่า สหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือ การบูรณาการที่เน้นการนำไปใช้เป็นหลัก (Application-First Approach) การบูรณาการแบบสหวิทยาการ เป็นการสร้างหัวเรื่องขึ้นมา แล้วนำเนื้อหาจากวิชาต่าง ๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวเรื่องที่กำหนด โดยที่การกำหนดหัวเรื่องต้องมีหลักการดังนี้

- 3.1 เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีโอกาสได้เลือกเรียน
- 3.2 เป็นเรื่องที่สามารถโยงความสัมพันธ์ได้หลายวิชาหรือหลายกลุ่มประสบการณ์
- 3.3 เป็นเรื่องที่นักเรียนมีประสบการณ์เดิมอยู่แล้วและสอดคล้องกับชีวิตจริงและมีความหมายต่อผู้เรียน
- 3.4 เป็นเรื่องที่มีแหล่งความรู้ให้ผู้เรียนได้ศึกษา ค้นคว้าอย่างหลากหลาย และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับความรู้ที่เป็นสากล
- 3.5 เป็นเรื่องที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนและส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน
- 3.6 การตั้งชื่อเรื่องต้องทันสมัย และน่าสนใจช่วยให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียน เช่น “บ้านแสนสุข” “โรคภัยที่ใกล้ตัว” “นักสืบชุมชนค้นหาคนดี” “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม”

4. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) ครูหลายคน จากหลายวิชาวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับเรื่อง (Theme) ความคิดรวบยอด (Concept) หรือปัญหา (Problem) ครูแต่ละคนแยกกันสอนตามรายวิชา แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการร่วมกันซึ่งจะเชื่อมโยง

สาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้น ออกเป็น โครงการย่อยให้ผู้เรียน ปฏิบัติในแต่ละรายวิชาตาม โครงการย่อยนั้น

5. การบูรณาการแบบข้ามวิชา หรือร่วมกันสอนเป็นคณะ (Trans Disciplinary Instruction) วิธีการนี้ครูวิชาต่าง ๆ จะร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีม มีการวางแผน ปรึกษาหารือร่วมกัน โดย กำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด (Concept) หรือปัญหา (Problem) ร่วมกันแล้วสอนเป็นคณะ โดย ผู้เรียนกลุ่มเดียวกัน

หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ (2544: 42) ได้เสนอแนะการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมใน กระบวนการเรียนการสอนอย่างกระตือรือร้น มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน
2. การส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่ม ลักษณะต่าง ๆ หลากหลายในการเรียนการสอน และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือทำกิจกรรม ต่าง ๆ อย่างแท้จริงด้วยตนเอง
3. จัดประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย ตรงกับความเป็นจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลและส่งเสริมให้มี โอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่ติดเป็นนิสัย
4. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกล้ำคิดกล้าทำ โดยส่งเสริมให้ ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งของตนเองต่อสาธารณชน หรือเพื่อนร่วมชั้น ทั้งนี้ เพื่อสร้างเสริมความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน
5. เน้นการปลูกจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรมที่ถูกต้องดีงามให้ผู้เรียนสามารถจำแนก แยกแยะความถูกต้องดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถจัดความขัดแย้งได้ด้วยผล มีความกล้า หาญทางจริยธรรม และแก้ปัญหาด้วยปัญญาและสามัคคี

ประโยชน์ของการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระ หรือศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนของผู้เรียน (อรรถัย มูลคำและคณะ 2543: 12)

1. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิตได้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงจำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายวิชาด้วยกันแก้ปัญหา
2. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย
3. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ กับชีวิตจริง
4. ช่วยขจัดความซ้ำซ้อนของการสอนตามเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรเป็นการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับชีวิตจริง
5. ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสมุ่งใช้ความคิด ประสบการณ์ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ หลาย ๆ ด้านในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง

จุดแข็งและจุดอ่อนของการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน

การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนมีส่วนดีและด้อยดังนี้

จุดแข็ง

1. เป็นนวัตกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาที่เรียนกับวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้เป็นผู้ที่มีทัศนะกว้างไกล จิตใจไม่คับแคบ
2. ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ได้กว้างขวาง หลากหลายรูปแบบ
3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างถูกต้องตามความสนใจและความเป็นจริง
4. ส่งเสริมให้เกิดทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหาทั้งผู้เรียนและผู้สอน รวมทั้งส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย

จุดอ่อน

1. เป็นวิธีการที่ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้อำนวยการในวิทยาการต่าง ๆ หลายฝ่าย และต้องเป็นความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงจังด้วย
2. เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนจะต้องทุ่มเททั้งความรู้ประสบการณ์และความสามารถอย่างเต็มที่ รวมทั้งในบางโอกาสต้องร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนได้

3. ความกว้างขวางของการบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกัน อาจทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้ได้ครบทั้งสามพิสัยของการเรียนรู้ (พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย) เพราะถ้าผู้สอนไม่เอาใจใส่ทุ่มเทให้การบูรณาการการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนอาจมองไม่เห็นถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ได้ตามที่ผู้สอนต้องการ

4. สภาพการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันมักจะกำหนดเวลาที่ตายตัวแน่นอน เช่น เป็นรายคาบ 50 นาที หรือ 1 ชั่วโมง อาจจะไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามวิธีการนี้ (อรทัย มูลคำ และคณะ 2543: 14-15)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบบูรณาการ

พิชญ์ เดชโซ (2540: 85) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบบูรณาการที่ใช้เทคนิคการพัฒนาแบบยั่งยืน พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมสูงกว่ากลุ่มควบคุม

รังสรรค์ นกสกุล (2543: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและลักษณะนิสัยของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในวิชา ง 013 งานช่างพื้นฐาน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2523) ระหว่างการสอนแบบบูรณาการกับการสอนตามคู่มือครู พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของวิชา ง. 013 งานช่างพื้นฐานของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ลักษณะนิสัยในการทำงานของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรนิภา สมานเอ็น (2545: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในวิชาสังคมศึกษา ระหว่างการสอนแบบบูรณาการตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับตามแนวคู่มือครู พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบบูรณาการ สรุปได้ว่า การสอนแบบบูรณาการทำให้นักเรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาที่เรียนกับรายวิชาอื่น ๆ การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ใ้วางไว้และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกการแบบบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) เป็นการจัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอนวิชาใดวิชาหนึ่งได้นำเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้ามาบูรณาการกับวิชาที่ตน

สอน โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการเข้ากับการสอนแบบ ห้องเรียนกลับด้าน สื่อประสม และนวัตกรรมคุณลักษณะศีกษาค้นทักษะทางสังคมมาสอดแทรกไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนาประวัติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ความเสียสละ

ความหมายของความเสียสละ

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวว่า “ความเสียสละ” หรือ (Altruism) หมายถึง ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น หรือผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของความเสียสละไว้หลายท่าน ดังนี้

วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2547: 8) ได้ให้นิยามความเสียสละไว้ว่า เป็นความรู้สึภายในตัวบุคคลที่ไวต่อความต้องการความช่วยเหลือของผู้อื่น ในขณะที่ได้พบสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึดังกล่าวบุคคลจะแสดงพฤติกรรมในทางที่ดี โดยการสละทรัพย์ สิ่งของ กำลังกาย เวลา หรือความสุขส่วนตัว เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ให้ได้รับความสุขและพ้นจากความลำบาก หรือ ได้รับสิ่งที่เขาต้องการ

บรรทม มณีโชติ (2530: 25-26) ได้สรุปจริยธรรมด้านความเสียสละไว้ว่า หมายถึงการ แสดงออกของบุคคลในพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้านทรัพย์ สิ่งของ ความรู้ และแรงงาน
2. การเห็นแก่ส่วนร่วม หมายถึง การอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม
3. ความมีน้ำใจ หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำ โดยให้กำลังใจและแสดงความเห็นใจผู้อื่น
4. การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์ สิ่งของและแรงงานของตนเองเท่ากัน หรือมากกว่า

นริศรา ริชาร์ดสัน (2546 : 5) ให้ความหมายความเสียสละ คือการให้สิ่งที่ตนมีอยู่ หรือสิ่งที่ตนเองได้รับให้แก่ครู เพื่อน ผู้อื่น และส่วนรวมด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่าความเสียสละหมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังใจ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักยอม เสียประโยชน์ส่วนตัว เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า และสามารถสรุปพฤติกรรมที่แสดงถึงความเสียสละได้ดังนี้

1. การให้ทางกาย เช่น
 - ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ
 - ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์
2. การให้ด้วยวาจา เช่น
 - ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลก และทางธรรม
 - ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์
3. การให้ทางกำลังสติปัญญา เช่น
 - ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา
 - ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด
 - ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ
 - ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา
4. การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น
 - แบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้
 - แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้
 - สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล
5. การให้ทางใจ เช่น
 - ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข
 - ไม่อิจฉาตองแหว
 - ให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด
 - ไม่สมน้ำหน้าผู้อื่นเมื่อเพ็ญงพล้ำ
 - ไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตน

ความสำคัญของความเสียสละ

พระราชวิสุทธิโมลี (2526: 100) กล่าวถึงความเสียสละมีคุณค่าทางจริยธรรมไว้ดังนี้

1. ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
2. ทำให้สังคมช่วยเหลือกัน รักและสามัคคีกัน
3. เกิดสวัสดิภาพและความมั่นคงในสังคม
4. คนในสังคมเกิดความอบอุ่น ไม่รู้สึกว่าเหว
5. เกิดความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติ
6. ดำรงไว้ซึ่งหลักมนุษยธรรม

7. ฝึกบุคคลให้รับผิดชอบต่อสังคม

พระเทพวิมลโมลี (2528: 42-44) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของคุณธรรมด้านความเสียสละไว้ ดังนี้ ธรรมชาติคนเราที่อยู่ในสังคมจะต้องรู้จักเป็นคนเสียสละในคราวที่ควรเสียสละจะต้องเป็นคนเสียสละให้ปันสิ่งของต่าง ๆ ของตนแก่คนที่ควรแบ่งปันซึ่งเป็นการแสดงน้ำใจเพื่อผูกมิตรไมตรี เพราะคำพังเพยว่า “บริวารมาเพราะน้ำใจมี บริวารหนีเพราะน้ำใจลด บริวารหมดเพราะน้ำใจแห้ง” และได้กล่าวถึงการเสียสละอารมณ์ไว้ว่าเป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของเราให้สะอาดปลอดโปร่งแจ่มใสทำให้เกิดความสุขใจในชีวิตประจำวัน การเสียสละอารมณ์ขุนข้องหมองใจ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนที่ใช้ชีวิตเกื้อกูลอยู่กับความคิดที่สับสนวุ่นวายของโลกตลอดเวลา ถ้าเก็บอารมณ์ขุนข้องไว้มาก จะทำให้จิตใจคนเราหย่อนสมรรถภาพเสียคุณภาพของความเป็นคนดี

การเสียสละในทัศนะอิสลาม

การเสียสละตามแนวคิดของ อิหม่ามหะสัน อัลบันนา (ซึ่งแปลโดย ศัสนิม เจ๊ะหวัง, ม.ป.ป. ออนไลน์) ได้กล่าวถึงชนิดต่าง ๆ ของการเสียสละในคำพูดของท่านที่ครอบคลุมว่า ฉันมีความต้องการให้มีการเสียสละร่างกาย ทรัพย์สิน เวลา และยอมเสียสละทุกสิ่งในหนทางอันเป็นเป้าหมาย แล้วอะไรคือเป้าหมายที่ระบุในชนิดต่าง ๆ ของการเสียสละ ท่านได้แบ่งการเสียสละออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. การเสียสละร่างกาย

การเสียสละร่างกายในวิถีทางของอัลลอฮ์ ซึ่งเป็นการปฏิบัติในระดับที่สูงสุดในศาสนาอิสลาม นั่นก็คือการเสียชีวิตในหนทางของอัลลอฮ์ ด้วยการต่อสู้กับศัตรูของอัลลอฮ์ เพื่อที่จะเชิดชูคำสั่งของพระองค์ ให้สูงส่งเหนือสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้

การเสียสละร่างกายนั้นถือเป็นบทบัญญัติศาสนา และเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริม ดังมีหลักฐานปรากฏทั้งในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านรอซูล คือลุลลัลลอฮุอาลัยฮิวาซัลลัมในเรื่องนี้ ดังคำสั่งของอัลลอฮ์ (ช.บ)

ความว่า และส่วนผู้ที่เสียชีวิต (จากการเสียสละ) ในหนทางของอัลลอฮ์ เขาจะกลับไปยังอัลลอฮ์ในสภาพผู้ที่รับชะฮีด แน่นอนเขาจะได้รับอภัยโทษจากพระองค์จากบาปที่เขาได้กระทำให้ไว้ในทางด้านหลังตัวบุคคล และไม่เฉพาะพระองค์จะอภัยโทษต่อบาปที่เขาได้ก่อขึ้นเท่านั้น พระองค์ยังอภัยโทษต่อญาติใกล้ชิดของเขาอีกด้วยหาก

จากพระคำรัสของพระองค์ข้างต้นนี้ชี้ชัดให้เห็นว่า การต่อสู้นี้เป็นบทบัญญัติที่ถูกประทานลงมาให้สำหรับมุสลิมในการเผชิญหน้ากับศัตรูที่เป็นผู้ที่ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์ การต่อสู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าได้ควบคุมกับการเสียสละ หรืออยู่บนพื้นฐานการเสียสละครั้งยิ่งใหญ่

2. การเสียสละทรัพย์สินในหนทางของอัลลอฮ์

การเสียสละทรัพย์สินในหนทางของอัลลอฮ์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการเสียสละที่สำคัญอย่างยิ่งในการยื่นหยัดสังขธรรม และการเสียสละทรัพย์สินยังเป็นการค้ำจุนศาสนาอิสลามและยังช่วยเหลือผู้ที่มีความต้องการ สำหรับการเสียสละถือว่าเป็นบทบัญญัติศาสนา และยังเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมให้ผู้ศรัทธากระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนทางของอัลลอฮ์ ดังมีหลักฐานในอัลกุรอาน

ความว่า “พวกท่านจะไม่ได้ได้รับความดีจนกว่าจะบริจาคสิ่งที่พวกเจ้ารักก่อนและสิ่งใดที่พวกท่านบริจาคแก่แท้ อัลลอฮ์ทรงทราบดี

ซูเราะห์อัลอิมรอน 3: 92

3. การเสียสละเวลาและการทุ่มเทในหนทางของอัลลอฮ์

อัลกุรอานและฮัจญุนนะฮ์ได้ให้ความสำคัญกับเวลาหลาย ๆ ด้านและหลายรูปแบบแรกๆ คือการให้ความสำคัญด้วยการแจกแจงถึงความสำคัญของเวลาและความโปรดปรานอันยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์ที่มีอยู่ในเวลา โดยอัลกุรอานได้นำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญอันใหญ่หลวงและพระคำรัสของพระองค์โองการที่ว่า

ความว่า “และพระองค์คือผู้ทรงบันดาลให้มีกลางคืนและกลางวัน หมุนเวียนแทนกัน สำหรับผู้ปรารถนาจะใคร่ครวญหรือปรารถนาจะขอบคุณ

ซูเราะห์อัลฟุรกอน 25: 62

พระองค์อัลลอฮ์ทรงทำให้กลางคืนมาแทนที่กลางวัน และกลางวันมาแทนที่กลางคืน หมุนเวียนสับเปลี่ยนอย่างนี้ก็เพราะว่า หากผู้ใดพลาดจากการประกอบกิจการงานในเวลาใดเวลาหนึ่ง เขาจะไม่มีโอกาสเพื่อที่จะพยายามทำงานที่พลาดไปทดแทนในอีกเวลาหนึ่งได้ และรายงานจากดิรมีซีร์ จากอับดุลลอฮ์บิณมัศอูดรอยัลลอสอฮันสู ได้กล่าวว่า

ความว่า “ ท่านรอซูล คือลลลลอสออลัฮิวาซัลลัม กล่าวว่า บ่าวคนหนึ่งจะได้ก้าวเท้าของเขาออกไปในวันกียามะฮ์ จนกว่าเขาจะถูกถามเกี่ยวกับ 5 เรื่อง (1) เกี่ยวกับอายุของเขาว่าเขาใช้มันหมดไปทางใด (2) เกี่ยวกับความหนุ่มสาวของเขา ว่าเขาใช้มันหมดไปทางใด (3) เกี่ยวกับทรัพย์สิน

ของเขา ว่าเขาได้มาอย่างไร (4) และจ่ายทรัพย์นั้น ไปในหนทางใด (5) และเกี่ยวกับความรู้ของเขา ว่าเขาใช้ทำอะไร ”

วิธีการที่จะฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนที่มีความเสียสละ มีน้ำใจ และรักในการให้พอจะสรุปได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ให้มีจิตสำนึกอยู่เสมอว่า อัลลอฮ์ คือ ผู้ประทานให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่มนุษย์อย่างสิ้นเหลือ ทรัพย์สินที่เราได้มาก็มาจากการประทานของอัลลอฮ์ ดังนั้นเราก็ต้องเป็นผู้หยิบนำให้แก่ผู้อื่นด้วย จะได้สำนึกอยู่เสมอว่าในทรัพย์สินของเราก็ยังมีสิทธิของผู้อื่นอยู่ด้วยเช่นกัน ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า

ความว่า ทั้งหมดเราช่วยเหลือเขาเหล่านี้และเขาเหล่านั้น (คือบางคนปรารถนาเรื่องของโลกดุนยา และบางคนก็ปรารถนาเรื่องของโลกอาคิเราะฮ์) โดยการประทานให้จากพระเจ้าของเจ้า และการประทานให้ของพระเจ้าของเจ้านั้น มิได้ถูกห้ามแก่ผู้ใดเลย (ได้กันทุกคน)

ประการที่สอง ยึดแบบอย่างของท่านนบีในความเสียสละและความมีน้ำใจของท่านที่ได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างในการเสียสละสิ่งที่ท่านเองก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้มัน

ประการที่สาม นำแบบอย่างของบรรดาเศาะฮาบะฮ์ที่ได้เสียสละทรัพย์สิน เงินทอง เพื่อส่วนรวม ดังเหตุการณ์ก่อนเดินทางไปยังเมืองตะบูกเพื่อทำสงคราม ท่านนบีได้เรียกร้องให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์บริจาทรัพย์สิน ท่านอุมร์จึงได้มาหาท่านนบีพร้อมกับทรัพย์สินอันมากมาย ท่านนบีจึงถามเขาว่า แล้วท่านเหลืออะไรไว้แก่ครอบครัวของท่าน เขาตอบว่า ฉันเหลือครึ่งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันแก่พวกเขา จากนั้นท่านนบีก็ได้อธิบายว่าท่านนบีพร้อมกับทรัพย์สินของเขาทั้งหมด ท่านนบีจึงถามเขาว่า แล้วท่านเหลืออะไรไว้แก่ครอบครัวของท่าน เขาตอบว่า ฉันเหลืออัลลอฮ์และรอซูลแก่พวกเขา

ประการที่สี่ ให้มีความรู้สึกว่ายากได้ผลบุญ และการตอบแทนที่ดี อันมากมายมหาศาลที่จะตามมา หลังจากที่มีการเสียสละให้แก่ผู้อื่น ดังโองการที่อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า

ความว่า และพวกเขาจะต้องไม่บริจาสิ่งใด นอกจากเพื่อแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์เท่านั้น และสิ่งดีใด ๆ ที่พวกเขาบริจาคไป มันจะถูกตอบแทนโดยครบถ้วนแก่พวกเขา และพวกเขาจะไม่ถูกอยู่ติธรรม

(อัลบะเกาะเราะฮ์ 272)

อัลลอฮ์ได้ตรัสอีกว่า

ความว่า บรรดาผู้บริจาทรัพย์ของเขาทั้งในเวลากลางคืนและกลางวัน ทั้งโดยปกปิดและเปิดเผยนั้น พวกเขาจะได้รับรางวัลขอพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา และไม่มีความกลัวอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่พวกเขาและอีกทั้งพวกเขาก็จะไม่เสียใจอีกด้วย

(อัลบะเกาะเราะฮ์ 274)

และในอีก โองการหนึ่งอัลลอฮ์ได้ตรัสอีกว่า

ความว่า และสิ่งใดที่พวกเขาได้บริจาคไปนั้น พระองค์จะทรงทดแทนมัน และพระองค์นั้นทรงเป็นผู้ที่ดีเลิศแห่งบรรดาผู้ประทานปัจจัยยังชีพคนอื่น ๆ

(สะบะฮ์ 39)

จากหลักคำสอนของอิสลามข้างต้นทั้งจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และตัวอย่างจากบรรดาเศาะฮาบะฮ์ในเรื่องของความเสียสละและความมีน้ำใจนั้น ทำให้เราได้ข้อคิดและบทเรียนที่ดี ๆ ที่สามารถนำไปใช้ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งพวกเราทุกคนต่างก็ทราบกันดีว่า ความเสียสละนั้นสามารถที่จะกระทำได้ในหลาย ๆ รูปแบบแล้วแต่ความสามารถของแต่ละบุคคล เช่น ความเสียสละทางด้านทรัพย์สินเงินทอง ความเสียสละทางด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ความเสียสละทางด้านความรู้และเวลา หรือความเสียสละทางด้านแรงกายและใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้คิดว่าสามารถกระทำได้ไม่ยากนัก หากเรามาช่วยกันรณรงค์ให้สังคมของเรามีความตระหนักในความเสียสละและความมีน้ำใจ แน่นนอนสังคมของเราก็จะมีแต่ความสงบสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสียสละ

นริศรา ริชาร์ดสัน (2546: 78) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเสียสละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร จำนวน 235 คน พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่มีความสัมพันธ์กับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเสียสละของนักเรียน แสดงว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 บางคนก็มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเสียสละไม่เหมาะสม

พัชรี ศักดิ์ (2547: 54) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาความเสียสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกันในการเข้าร่วมกิจกรรมยูวาคาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี สังกัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2546 จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียน

ที่ได้รับการพัฒนาความเสียสละด้วยแผนกิจกรรมยูวาทาคามีความเสียสละหลังเข้าร่วมกิจกรรม ยูวาทาคสูงวก่อนเข้าร่วมกิจกรรมยูวาทาคอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Leighton (1991: 2334) ศึกษาการเสียสละและการให้อภัยที่มีต่อการรังสีเกี่ยวกับความ รุนแรง โดยศึกษาวิธีการบางอย่างที่กระตุ้นให้เกิดความรุนแรง โดยการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง เป็นการวิเคราะห์ทัศนคติของผู้รับบาป ส่วนที่สองเป็นการศึกษาความคิดรวบยอดของการ ให้อภัยในแง่เนื้อหา และวิธีการ โดยแปลความหมายการกระทำของผู้รับบาป และการปฏิบัติการให้อภัยจากภาพรวม พบว่า การทำความเข้าใจอย่างลึกแหลมเกี่ยวกับการโยนความผิดและ กระบวนการของการให้อภัยนั้นเป็นพื้นฐานที่จะสร้างแบบการสอนสำหรับการรังสีเกี่ยวกับความ รุนแรง

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศพบว่า ความเสียสละและ พฤติกรรมความเสียสละนั้น นอกจากเกิดจากลักษณะนิสัยแล้ว สิ่งแวดล้อมด้านคุณธรรมและ จริยธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีความเสียสละตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้อย่างเหมาะสม และเป็นคุณธรรมที่จำเป็นของตัวบุคคลในทุกสังคม ทุกสมัย และสามารถที่จะสั่ง สอนสร้างเสริมให้แก่บุคคลได้

ความเมตตากรุณา

ความหมายของความเมตตากรุณา

พระศรีวิสุทธิกวี (2527: 22) (อ้างใน กนกวรรณ วิวัฒน์ชนดิษฐ์, 2545: 12) ได้ให้ ความหมายของความเมตตากรุณาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ความเหยื่อใยปรารถนาจะให้ สัตว์ทั้งปวงมีความสุข กรุณา คือ ความสงสารต้องการช่วยให้ผู้อื่นที่ได้รับทุกข์ พ้นทุกข์

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2547: 56) กล่าวว่า เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรี จิต ประสงค์ให้ผู้อื่น สัตว์อื่นเป็นสุข มีไมตรีจิตคิดทำประโยชน์ให้แก่มนุษย์และปวงสัตว์ทั่วไป ส่วนกรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในสิ่งที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ยากเดือดร้อน ของปวงมนุษย์และสรรพสัตว์ถ้วนหน้า

ธิดา เดิศจนประสพโชค (2547: 4) ได้สรุปความหมายของความเมตตากรุณาไว้ว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักการแบ่งปัน และยินดีช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

ธนินทร์ จานงผล (2548: 6) ได้ให้ความหมายของความเมตตากรุณาไว้ว่า ความเมตตา กรุณา หมายถึง การแสดงออกของนักเรียนที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือเพื่อน ใน โรงเรียนให้มีความสุข และช่วยเหลือเพื่อนใน โรงเรียนพ้นทุกข์ตามความสามารถของตน

ธีริศรา บุญรุ่ง (2549: 11) ได้สรุปความหมายของเมตตาได้ว่า ความเมตตา คือ ความปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และมีความสุข ส่วนกรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นได้พ้นทุกข์

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ความเมตตา คือ ความรู้สึกอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และมีความสุขความเจริญ ส่วนกรุณา คือการมีจิตใจเอื้อเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น โดยการสละส่วนที่เป็นของตนเองเพื่อส่วนร่วม

ความสำคัญของความเมตตากรุณา

ความสำคัญของความเมตตากรุณามีผู้กล่าวไว้ดังนี้

พิน ดอกบัว (2542: 297) กล่าวว่า หากทุกคนมีเมตตาต่อกัน การล่วงละเมิดศีล 5 ก็จะไม่เกิดขึ้น กล่าวคือเมื่อมีเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นก็จะทำร้ายผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะไม่ลักไม่โกงทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะจะทำให้เขาเดือดร้อน เมื่อมีเมตตาก็จะไม่แย่งคูครองของผู้อื่น เพราะเป็นการทำลายเกียรติของผู้อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะไม่หลอกลวง ไม่ใส่ร้ายไม่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เมื่อมีเมตตาก็จะไม่คำผิดหรือเสาะโรอิน ขาบายให้แก่ใครเพราะจะทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะฉะนั้นเมตตาจึงเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย คนเมื่อมีเมตตา ก็ย่อมมีความปรารถนาดี ซึ่งกันและกันจึงไม่เบียดเบียนทำร้ายกันในทุกรูปแบบ เมื่อคนเราไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน สังคมก็สงบสุข

พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (2544: 249) กล่าวว่า เมตตาทำให้เกิด (1) เข้าใจกัน (2) ทำให้เห็นใจกันและ (3) ทำให้พึ่งพากันได้

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2547: 56) กล่าวว่า เมตตาธรรมควรจะเป็นนิโรธและพื้นฐานให้คนไทยและชาวโลกทุกเชื้อชาติ ศาสนา ได้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะเมตตาธรรมเป็นสากลที่ทุกศาสนาต้องยึดเป็นข้อวัตรปฏิบัติของศาสนิกชนอยู่แล้วจึงถือเป็นจุดร่วมกันทุกศาสนา ที่ศาสนิกชนทั่วโลกจะยึดถือปฏิบัติร่วมกันได้และมีผลทำให้เกิดสันติสุขทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมในที่สุด

นันทสาร สีสลับ (2544: 20) กล่าวว่า เมตตาธรรมควรจะเป็นนิโรธและพื้นฐานให้คนไทยและชาวโลกทุกเชื้อชาติ ศาสนา ได้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะเมตตาธรรมเป็นธรรมสากลที่ทุกศาสนาต้องยึดเป็นข้อวัตรปฏิบัติของศาสนิกชน จึงถือเป็นจุดร่วมกันศาสนาที่ศาสนิกและมีผลทำให้เกิดสันติสุขทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

จากความสำคัญของความเมตตากรุณาที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณาเป็นหลักธรรมให้คนเรานำมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อกัน และทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

คุณลักษณะของบุคคลที่มีความเมตตา กรุณา

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531: 208-209) ความเมตตา-กรุณา หมายถึง มีการให้ กล่าววาจา เหมาะสม การประพฤติและแสดงออกเป็นเพื่อนที่เหมาะสม ลักษณะพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

1. เสียสละในส่วนตัวแบ่งของตนให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็นมากกว่า
2. เลือกรับฟังในคำพูดที่ก่อให้เกิดไมตรี
3. เสนอตัวช่วยเหลือแนะนำทบทวนให้แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ
4. แสดงความยินดีในความสุข ความสำเร็จของผู้อื่น
5. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือเครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้
6. ไม่รังแกสัตว์ หรือเพื่อน
7. พูดสุภาพอ่อน โยนต่อบุคคลทั่วไป
8. แสดงความเคารพนอบน้อม
9. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน
10. พูดปลอบโยนผู้อื่นมิทุกข์
11. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
12. ไกลเกลียดความแตกแยกในหมู่คณะ
13. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง
14. แสดงความเป็นเพื่อน
15. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียนและการปฏิบัติตน
16. พูดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน
17. ลงมือช่วยเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง
18. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดชอบและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน
19. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนเอง
20. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
21. พูดชักชวนให้ผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
22. พุดมีเหตุผล
23. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็ไม่นำผลงานของกลุ่มมาเป็นผลงานของตนเอง
24. ไม่พูดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
25. ไม่นำเอาของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
26. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตลอด

27. เลือกพูดแต่สิ่งดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม

ประกาศรี สืออำไพ (2540: 63) กล่าวว่า ความเมตตากรุณาต้อง

1. แบ่งปันในสิ่งที่ตนมีอยู่จนเกินความจำเป็นอย่างเหมาะสมตามกำลังของตน
2. เสียสละในสิ่งที่ตนมิให้ผู้ที่จำเป็นกว่า แม้จะทำให้ตนขาดสิ่งนั้นไป
3. ช่วยเหลือเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์ภัยด้วยความเอื้อเฟื้อเพื่อเกื้อกูล
4. ยินดีกับความสุกความสำเร็จที่ผู้อื่น ได้รับ
5. เห็นใจ ปลอดภัย ให้กำลังใจเมื่อเห็นผู้อื่นทุกข์ ทรมาน และหาทางช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้

จะทำได้

6. ให้อภัยผู้ที่ทำผิด ไม่ผูกอาฆาตพยาบาท
7. ไม่ขูขริศเอาไร้ดเอาเปรียบผู้อื่น
8. บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณา คือ พฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวกับการแสดงความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุขและช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ตามความสามารถของตน

กนกวรรณ วิวัฒน์ธนศิษฏ์ (2545: 31-32) สรุปคุณลักษณะความเมตตากรุณา ดังนี้

1. ไม่ฆ่า ช่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมนุษย์ และสัตว์
2. เสียสละทรัพย์สินส่วนตัวให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็นกว่า
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. มีการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ
5. ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เลียดลี พูดยาด้วยความกร้าว โกรธเคียดแค้น

ความเมตตากรุณาในทัศนะอิสลาม

ซุฟอัน อูสมาน (ม.ป.ป. ออนไลน์) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความเมตตากรุณาตามทัศนะอิสลามไว้ดังนี้

เมตตาธรรมในกรอบอัล-กุรอาน

อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงตรัสไว้ในอัล - กุรอาน

ความว่า : "ด้วยพระเมตตาจากอัลลอฮ์ต่างหากถึงเจ้าได้อ่อนโยนต่อพวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤดิหยาบช้า และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่อนพวกเขาที่ย่อมแยกตัวกระจัดกระจายไปจากเจ้ารอบด้านแน่นอน"

อาละอิมรอน อายุษัที่ 159

อัลลอฮฺ (ซ.บ.) ทรงตรัสอีกว่า

ความว่า : "และเราได้แต่งตั้งเจ้ามาเพื่ออื่นใดเลยนอกจากเพื่อสร้างเมตตาธรรมแก่โลกทั้ง
ผองเท่านั้น"

อัล-อัมบียาฮ์ อายุษัที่ 107

และอัลลอฮฺ (ซ.บ.) ทรงตรัสอีกว่า

ความว่า : "และเมตตาธรรมของข้าฉันแผ่ไพศาลยังทุกสิ่ง ซึ่งข้าจะประทานพระเมตตาแก่
บรรดาผู้ที่ยำเกรงทุกคน"

อัล-อะร็อฟ อายุษัที่ 156

เมตตาธรรมในกรอบของอัล-หะดีษ

เล่าจากอบีอูรอยเราะฮ์ (ร.ค.) ว่า ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า : อัลลอฮฺได้ทรง
บันดาลให้ความเมตตาฉันมีหนึ่งร้อยส่วน และพระองค์ทรงเก็บไว้เก้าสิบเก้าส่วน พระองค์ได้ทรง
ประทานลงมาในหน้าพื้นแผ่นดินเพียงหนึ่งส่วน และจากส่วนเดี่ยวนี้อเองที่บรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ มี
ความเมตตาต่อกันแม้แต่สัตว์มันจะยกกลับเท้าขึ้นให้พ้นจากลูกของมันเพราะกลัวจะเกิดอันตรายแก่
ลูกน้อย

(รายงานโดยบุคอรีฮ์และมุสลิม)

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า : "ผู้ใดไม่เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์พระองค์อัลลอฮฺก็จะไม่
ทรงเมตตาเขา"

(รายงานโดยบุคอรีฮ์และมุสลิม)

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า : "พวกท่านจงมีเมตตาต่อผู้ที่อยู่ในพื้นแผ่นดินเถิด ผู้ที่
อยู่ในฟากฟ้าจักเมตตาต่อพวกท่าน"

(รายงานโดย อักฎ-ญาะบะรอนีย์และอัล-ฮากีม)

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า : "ผู้ใดไร้เมตตาธรรม ผู้นั้นย่อมมิได้รับเมตตาตอบ"

(รายงานโดย บุคอรีฮ์และมุสลิม)

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า : "ผู้ใดไม่เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อัลลอฮ์ก็จะไม่เมตตาแก่เขาเช่นกัน"

(รายงานโดย บุคอรีห์และมุสลิม)

เริ่มต้นกิจกรรมทั้งปวงด้วยพระนามของอัลลอฮ์

เมตตาธรรมเป็นหนึ่งในคุณลักษณะของอัลลอฮ์ที่บ่งบอกถึงการเริ่มต้นกิจกรรมทั้งปวงด้วยการกล่าวพระนามของอัลลอฮ์เป็นการเติมเต็มความสมบูรณ์ให้แก่กิจกรรมนั้น ๆ อีกทั้งเป็นการบอกให้รู้ว่าพระเมตตาของพระองค์นั้นแผ่ไพศาลครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง สัมพันธภาพระหว่างพระหว่านขอความคุ้มครองต่ออัลลอฮ์กับการเริ่มต้นกิจกรรมด้วยพระนามแห่งพระองค์เป็นสิ่งที่สอดคล้องประสานกลมกลืนอย่างแนบแน่น

คุณลักษณะ الرحمن الرحيم (ผู้ทรงเมตตา กรุณา ผู้ทรงปราณี) ที่ถูกกล่าวไว้ในซูเราะฮ์อัล-ฟาติหะฮ์นั้น มีนัยยะที่สัมพันธ์กับ رب العالمين (พระเจ้าแห่งสากลโลก) อย่างลงตัว ทั้งนี้การบริหารจัดการกิจการหนึ่ง ๆ ควรประกอบด้วยความสมบูรณ์สองประการคือ ความเมตตา กรุณา และความเข้มแข็งเด็ดขาด หากมีแต่ความกรุณาแต่ไม่เด็ดขาด เข้มแข็งก็ถือเป็นความอ่อนแออย่างหนึ่ง หากความเข้มแข็งมีมาก แต่ปราศจากความเมตตา กรุณา ก็ถือเป็นความโหดร้ายป่าเถื่อน

เมตตาธรรมเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งที่มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องมี เนื่องด้วยเมตตาธรรมนี้เองทำให้จิตใจของมุสลิมเกิดความอ่อนโยน ใฝ่ดีมีจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์อยู่เสมอ การแสดงความเมตตาให้เป็นที่ประจักษ์สามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การอภัยแก่ผู้ที่ผิดพลาด การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่อ่อนแอ การเชี่ยวชาญรักษาผู้ป่วย การปลอบประโลมใจผู้ที่เศร้าหมอง เป็นต้น ซึ่งขอบข่ายของการแสดงความเมตตานี้ยังหมายรวมถึงสรรพสัตว์ทั้งปวงอีกด้วย

ความเมตตาต่อสัตว์

ดังปรากฏในหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ที่ระบุว่า : ชายผู้หนึ่งเกิดความกระหายน้ำ เขาจึงได้ลงไปบ่อน้ำและดื่มน้ำเพื่อดับความกระหาย ครั้นเมื่อเขาปีนป่ายขึ้นมาถึงปากบ่อก็พบสุนัขตัวหนึ่งกำลังเลียดินด้วยความกระหายน้ำเป็นยิ่งนัก ในที่สุดชายผู้นั้นจึงตัดสินใจลงไปบ่อน้ำอีกครั้งหนึ่ง ไซ้รองเท้าของตนตักน้ำจนเต็มแล้วแล้วคาบรองเท้าไว้กับปาก ปีนป่ายขึ้นมาจากบ่อ นำน้ำในรองเท้าให้สุนัขตัวนั้นได้ดื่ม ซึ่งการกระทำอันเกิดจากความเมตตาของชายผู้นี้ที่มีต่อสัตว์ร่วมโลกเป็นผลทำให้อัลลอฮ์ทรงอภัยโทษแก่เขาในที่สุด

(รายงาน โดยบุคอรีห์ และมุสลิม)

การมีเมตตาธรรมจึงเป็นคุณธรรมขั้นสูงที่ส่งผลกับตัวบุคคลผู้มีเมตตาธรรมเป็นที่ตั้งและบุคคลอื่นตลอดจนสรรพสิ่งทั้งปวงอย่างไม่ต้องสงสัย

ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ได้กล่าวว่า : "อันที่จริงอัลลอฮ์จะทรงเมตตาต่อบรรดาผู้มีเมตตาจากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้น"

(รายงาน โดยบุคอรี)

ดังนั้นการแสดงความเมตตาโดยสุจริตใจของบุคคลที่มีต่อผู้อื่นนั้น จริง ๆ แล้ว คือ การเมตตาต่อตัวเอง ในเมื่อบุคคลหนึ่งแสดงออกถึงความมีเมตตาต่อผู้อื่นแล้ว ผลแห่งความเมตตานี้ย่อมสะท้อนกลับมาถึงบุคคลผู้นั้น ทั้งนี้ด้วยเหตุแห่งการกระทำจึงได้รับผลลัพธ์ตอบแทนเช่นเดียวกัน กล่าวคือได้รับความเมตตาจากอัลลอฮ์ซึ่งเป็นความหวังสูงสุดสำหรับผู้ศรัทธาทุกคนในทางกลับกันหากบุคคลใดไร้ความเมตตา บุคคลผู้นั้นย่อมมิได้รับเมตตาตอบแทนเช่นเดียวกัน ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ได้กล่าวว่า : ผู้ใดไร้เมตตาธรรมผู้นั้นย่อมมิได้รับเมตตาตอบแทน

(รายงาน โดยบุคอรีและมุสลิม)

ความเมตตานี้ นอกจากแสดงออกด้วยการกระทำแล้วยังแสดงออกมาจากคำพูดด้วยการพูดจาไพเราะ ใช้น้ำเสียงที่อ่อนโยน มีปิยาจาเพื่อแสดงออกถึงความเมตตา คำพูดที่ดีก่อให้เกิดการสงเคราะห์และสมานไมตรีซึ่งกันและกัน คนเราจะดีหรือจะเสียเหตุเพราะวาจาเป็นสำคัญ

พระนามของอัลลอฮ์ الرحمن الرحيم (ผู้ทรงเมตตากรุณา ผู้ทรงปราณี) บ่งบอกถึงลักษณะว่าพระองค์เป็นผู้ทรงเอ็นดูเมตตาต่อบ่าวและมนุษยชาติ แต่อย่างไรก็ตามการที่มนุษย์จะหยิบยื่นความเมตตาตอบให้ผู้อื่นเป็นสิ่งของ หรือให้อภัยในความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะปฏิบัติกันได้ง่าย ๆ เพราะการกระทำเหล่านี้ขัดกับความรู้สึกของมนุษย์ที่แสดงออกไปในทางแสวงหากอบโกย แต่การมีความเมตตาที่ไม่ใช่เรื่องเงินเลขที่มนุษย์จะทำได้ มนุษย์ต้องรู้จักฝึกที่จะเป็นผู้เมตตาบุคคลอื่น ความเมตตานี้ต้องเกิดขึ้นจากหัวใจที่บริสุทธิ์จากปัญญา โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

เมตตาธรรมยอดแห่งคุณธรรม

บุคลิกภาพที่ดีของมุสลิมนั้นจะต้องมีลักษณะที่สุภาพอ่อนโยน เป็นผู้มีเมตตาธรรมซึ่งจะทำให้ผู้อยู่รอบข้างเกิดความอบอุ่น รู้สึกปลอดภัย มีความน่าเชื่อถือ ปราศจากซึ่งการหวาดระแวง อันส่งผลให้คนในสังคมมีความสุข แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าหากผู้ใดในสังคมมีพฤติกรรมที่หยาบช้ำจิตใจแข็งกระด้างหยาบโตนแล้ว แน่แน่นอนที่สุดผู้คนที่อยู่รายรอบก็จะหน่ายหนี และแยกตัวออกจาก

เขาอย่างแน่นอน ศาสนาอิสลาม ได้สอนให้มุสลิมทุกคนติดต่อกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ต้องการได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ดี ๆ สิ่งที่มีคุณค่า ฟังแล้วรู้สึกชื่นใจ มีกำลังใจ เกิดความรู้สึกที่ดี ๆ ในขณะที่ด้วยกันมนุษย์ทุกคนไม่ประสงค์ที่จะได้ยินได้ฟังในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเจ็บปวดหัวใจ หากเรานำคำพูดไปใช้ในทางที่เกิดประโยชน์ ใช้อย่างมีเมตตาธรรมจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกชื่นใจ และสังคมก็จะเกิดสันติสุข

ความเมตตาในครอบครัว

ครอบครัวเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ต้องการความเมตตาสงสารซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะทำให้ครอบครัวนั้นเกิดความรักใคร่ปรองดอง เป็นครอบครัวที่มีแต่ความสุข เป็นครอบครัวที่น่าอยู่ น่าอาศัย ผู้ใดก็ตามที่ไม่ให้ความเมตตาต่อผู้น้อย และไม่ให้เกิดริต่อผู้อาวุโส เขาผู้นั้นจะไม่ถือว่าเป็นประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) อย่างสมบูรณ์ ท่านนบี (ช.ล.) ได้กล่าวว่า ไม่ถือว่าเป็นประชาชาติของเรา ผู้ที่ไม่สงสารผู้น้อยของเรา และไม่ให้เกิดริแก่ผู้อาวุโสของเรา

ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ได้ทำแบบอย่างไว้แก่เราได้ปฏิบัติในเรื่องของการให้ความเมตตาให้ความรักกับผู้เยาว์ในครอบครัว โดยท่านจูบลานของท่านคือ ฮาซัน บุตรท่านอาลี ซึ่งได้มีท่านอัครเราะ บุตร ฮาบิฮัตตะมีมียืนนั่งอยู่ด้วย ท่านอัครเราะ ได้กล่าวว่า แท้จริงฉันมีบุตรสิบคน ฉันไม่เคยจูบใครเลยแม้แต่คนเดียว ท่านรอซูล ได้มองไปยังเขา แล้วท่านกล่าวว่า ผู้ใดไม่มีเมตตา เขาจะไม่ได้รับความเมตตา โดยเหตุนี้เอง จำเป็นที่เราต้องให้ความเมตตาแก่มนุษย์ทุกคน เพื่อให้เกิดความรัก ความสมานฉันท์ ความสันติสุขในสังคมอย่างแท้จริง

ใครบ้างที่ฟังให้ความเมตตา

1. บิดา มารดา โดยแสดงความกตัญญูทุกเวลาที่ มีความเมตตาและปฏิบัติต่อท่านอย่างอ่อนโยน
2. ญาติพี่น้อง โดยให้ความรัก ความเมตตา และสานสัมพันธ์อันดีต่อกันและกัน
3. ผู้นำ คือ สัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพของสังคมมุสลิมจึงต้องแสดงออกถึงความรัก ความมีเมตตา และให้เกิดริ ด้วยการเชื่อฟัง และปฏิบัติตามในทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่ขัดแย้งกับศาสนา
4. ผู้ทรงความรู้ คือ ทายาทผู้สืบมรดกความดีงามจากเหล่าศาสดา จึงต้องมีความเมตตา และยกย่องให้เกิดริในฐานะผู้ให้แสงสว่างแก่สังคม
5. เพื่อนบ้าน โดยการแสดงออกถึงความมีเมตตา มีไมตรีจิต มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่กันและกัน
6. มุสลิมทั่วไป เพราะมุสลิมทั้งหลายล้วนเป็นพี่น้องกัน จึงต้องมีความรัก ความเมตตา รักใคร่ สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

7. มนุษย์ทั่วไป ต้องมอบความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีให้แก่มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะ เป็นเชื้อชาติ ศาสนาใด เพราะเผ่าพันธุ์มนุษย์ล้วนสืบทอดจากบรรพบุรุษเดียวกัน คือ คาอัม และ ฮาวา

8. สังคม คือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องมีความเมตตา และให้เกียรติต่อกันและกันเพื่อให้ สังคมมีความสงบและสันติสุข

9. สรรพสิ่งทั่วไป โดยการแสดงออกถึงความมีเมตตาต่อทุกสรรพสิ่ง แม้กระทั่งสัตว์ก็ตาม บทสรุปแห่งเมตตาธรรม

1. อิสลามสอนให้มนุษย์ทุกคนมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และผลลัพธ์แห่ง ความเมตตานี้จะนำพาสังคมสู่ความสงบสุข

2. มุสลิมนั้นนอกจากจะมีเมตตาธรรมกับเพื่อนมนุษย์แล้ว ต้องมีเมตตาต่อสรรพสิ่งและ สัตว์ทั้งหลายด้วย

3. ครอบครัวยังเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ต้องการความเมตตาสงสารซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะทำให้ ครอบครัวนั้นเกิดความรักใคร่ปรองดอง เป็นครอบครัวที่มีแต่ความสุข อิ่มเอิบด้วยอุ้มโอรัก

4. การแสดงความเมตตาให้เป็นที่ประจักษ์สามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การอภัย แก่ผู้ที่ผิดพลาด การสงเคราะห์ผู้ประสบภัย การช่วยเหลือผู้อ่อนแอ การเชี่ยวชาญรักษาผู้ป่วย การ ปลอดภัยแก่ผู้ที่ยากไร้ผู้ที่ยากไร้ เป็นต้น

5. เมตตาธรรม เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับผู้ปกครองในทุกระดับชั้น และถือเป็นพันธกิจ สำหรับผู้ศรัทธาทุกคน ที่จะต้องกำชับกันทั้งในส่วนของสังคมผู้ศรัทธา และสังคมโดยรวมเป็น สำคัญโดยยึดเมตตาธรรมเป็นที่ตั้ง

6. เมตตาธรรมประหนึ่งสายธารที่หล่อเลี้ยง ถ้าจุนให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพ ภารดร ภาพและสันติภาพอย่างแท้จริง ด้วยการที่ทุกคนคิดดี พูดดี ปรารถนาดีต่อกันในทุกมิติของชีวิต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเมตตาคุณ

ภกหญิง เจนเจริญวงศ์ (2530: 76) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมด้านความเมตตา คุณธรรมของนักเรียน จากการอ่านหนังสือภาพที่นำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเอกในทางบวกและ ทางลบ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 105 คน พบว่า นักเรียนที่ได้ อ่าน หนังสือภาพที่มีพฤติกรรมของตัวละครเอกทั้งในทางบวกและทางลบ มีการพัฒนาจริยธรรมด้าน ความเมตตาคุณแตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้รับการอ่านหนังสือภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

ธีรศรา บุญรุ่ง (2549: 77) ได้ศึกษาการสร้างคู่มือพัฒนาความเมตตาครูณาของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง 4-6 ปี โรงเรียน วัดปฐม วนาราม ประกอบด้วยนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 23 คน และนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 28 คน จากการศึกษาพบว่า คะแนนความเมตตาครูณาของเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 1 และปีที่ 2 ก่อนและหลังการใช้คู่มือพัฒนาความเมตตาครูณา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 แสดงว่า คู่มือพัฒนาความเมตตาครูณาของเด็กปฐมวัย ทำให้เด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 1 และ 2 มีความเมตตาครูณาเพิ่มขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวแสดงว่า ความเมตตาครูณาเป็นคุณลักษณะบุคคลที่สามารถพัฒนาได้โดยการฝึกฝนและจัดกิจกรรมในกระบวนการเรียนการสอน ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะนำวิธีการในคู่มือพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมมาพัฒนาความเมตตาครูณาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาว่า นักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาเป็นแนวทางปูพื้นฐานการพัฒนาความเมตตาครูณาให้แก่เด็กนักเรียนต่อไป

มนุษย์สัมพันธ์

ความหมายของมนุษย์สัมพันธ์

จุลจักร โนนพันธุ์ (2529: 41) กล่าวว่า มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ลักษณะท่าทีหรือการกระทำของบุคคลต่อบุคคลหรือต่อเพื่อในขณะที่ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดและมีพฤติกรรมบ่งชี้ด้านมนุษย์สัมพันธ์หลายประการด้วยกัน เช่น ความใจกว้าง ความเห็นอกเห็นใจและการติดต่อสื่อสาร

ลาวัญย์ มหาทุมะรัตน์ (2549: 16) ได้ให้ความหมายมนุษย์สัมพันธ์ว่า หมายถึง ศาสตร์และศิลปะในการติดต่อเสริมสร้างสัมพันธ์กับบุคคล เพื่อให้เกิดความรักใคร่ นับถือ ความร่วมมืออันดีต่อกัน และสามารถอยู่ร่วมกันทำงานร่วมอย่างเป็นสุข

กัณณิกา นิลวงษ์ (2530: 38) ได้กล่าวว่า มนุษย์สัมพันธ์ คือ ลักษณะท่าทีหรือการกระทำของนักเรียนต่อเพื่อน ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่กำหนด และมีพฤติกรรมบ่งชี้ด้านมนุษย์สัมพันธ์ คือ ความมีใจกว้าง ความเห็นอกเห็นใจ และการติดต่อสื่อสาร

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2534: 22) ได้กล่าวถึงมนุษย์สัมพันธ์ไว้ว่า “มนุษย์สัมพันธ์” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Relation นั้นแยกศัพท์ ได้เป็น 2 คำ มนุษย์ (Human) + สัมพันธ์ (Relation)

Human “มนุษย์” หมายถึง ลักษณะความเป็นมนุษย์ ลักษณะของมนุษยชาติ บุคคลผู้มีจิตใจสูง (Characteristic of Mankind or Person)

Relation “สัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ ผูกพัน เกี่ยวข้องกัน ความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน
 “Human Relation” “มนุษยสัมพันธ์” จึงหมายถึงการติดต่อเกี่ยวข้องกับของมนุษย์
 จากความหมายต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า มนุษยสัมพันธ์เป็นศาสตร์และศิลปะใน
 การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ทั้งบุคคลทั่ว ๆ ไป และบุคคลในองค์กรเพื่อการ
 สื่อสารที่เข้าใจเกิดความรักใคร่นับถือ ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุ
 วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมทั้งลดความขัดแย้งระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อประสิทธิภาพ
 ของงานหรือกิจกรรมต่าง

ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

จรรยา ทองถาวร (2527: 3) ได้วิเคราะห์บุคคลจำนวน 10,000 คน และสรุปได้ว่า การ
 ฝึกอบรมทางด้านเทคนิค มั่นมองของคน และทักษะในการทำงานนั้น ทำให้คนประสบความสำเร็จ
 เพียง 15% เท่านั้น แต่ปัจจัยต่าง ๆ ด้านบุคลิกภาพ การปฏิบัติต่อผู้อื่นนั้น ทำให้บุคคลประสบ
 ความสำเร็จถึง 80 % นอกจากนี้ แสตนโลแรน ได้กล่าวถึง ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์ในแง่บริบท
 ของการทำงานร่วมมือให้ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สำคัญคือ ผลงานความก้าวหน้าและความ
 พอใจในการทำงานของบุคคล (นวลลออ สุภาพล. 2534: 9, อ้างอิงมาจาก Hallon.1978: 5-6)
 และฮอยท์ มิสเคิล ยังกล่าวว่า มนุษยสัมพันธ์ ช่วยลดปัญหาพื้นฐานทุกประการในหน่วยงาน เกิด
 ความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าแม้ในบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 มีความมั่นใจในการเข้าสังคม ก็ยังเกิดความขาดความมั่นใจในการทำงาน (นวลลออ สุภาพล. 2535:
 8; อ้างอิงมาจาก Hoyt Misket. n.d)

สรุปได้ว่า มนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม ช่วยให้เกิด
 ความเข้าใจอันดี ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และมีความสำคัญ
 ต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการทำงานของบุคคลและหน่วยงาน การสร้างบรรยากาศของ
 มนุษยสัมพันธ์ช่วยให้บุคคลและกลุ่มบุคคลดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันในการทำงาน เรียนรู้ที่
 จะเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งยอมรับผู้อื่นในฐานะที่มีความเป็นมนุษย์เท่าเทียม
 กัน

หลักในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

เสนอ อินทรสุขศรี (2524: 21-22) ได้กล่าวถึงการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนมีหลักที่ควรปฏิบัติ

1. อย่าทำตัวใหญ่โตเหนือผู้อื่น รู้จักถ่อมตัวและยกย่องผู้อื่น ให้ถือเสมอว่าทุกคนนั้นเหมือนกันหมด มีสิทธิและความปรารถนาทุกอย่างเช่นเดียวกับเรา
2. รู้จักที่จะสนใจในเรื่องหรือสิ่งที่เพื่อนสนใจ
3. รู้จักที่จะชมเชยผลงานของเขาด้วยน้ำใสใจจริง
4. รู้จักว่าสิ่งใดควรพูดหรือไม่ควรพูดในเรื่องหรือการกระทำของผู้อื่น
5. เมื่อร่วมสนทนากับผู้ใดพึงเป็นนักฟังที่ดี อย่าทำตนเองเป็นผู้พูดเพียงฝ่ายเดียวให้โอกาสผู้อื่น ได้พูดบ้าง
6. รู้จักให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น
7. รู้จักใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงอันถูกต้องในการพูดจาหรือสนทนา
8. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา พึงนึกเสมอว่าสิ่งที่ตนไม่ชอบไม่พึงพอใจ ผู้อื่นก็ไม่ชอบไม่พึงพอใจเช่นเดียวกัน
9. ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว พึงทำตนเป็น “ผู้ให้” มากกว่าที่จะเป็น “ผู้รับ”
10. รู้จักสนับสนุนยกย่องเพื่อน ชมเชยเมื่อเขาทำความดีความถูกต้อง ตักเตือนแนะนำเมื่อเขาทำผิด
11. เชื่อถือไว้วางใจผู้อื่น ไม่ระแวงสงสัยใดๆ ไปเสียทุกอย่าง
12. หาโอกาสที่จะไปหาผู้ พุดคุย และร่วมงานกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจอยู่เสมอ
13. รู้จักจำวันเกิด วันสำคัญของเพื่อน เมื่อถึงวันนั้นอาจแสดงความยินดีด้วยวาจาหรือด้วยอักษรที่จะแสดงว่าเรายังจำได้ และเห็นว่าเขาเป็นเพื่อนที่ตีความสำคัญอยู่เสมอ

สรุปหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ควรจะต้องประกอบด้วย การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจ รู้จักถ่อมตัวและยกย่องผู้อื่น ยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงอัธยาศัยไมตรีเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป พุดจาสุภาพเหมาะสมกับเรื่อง บุคคล เวลา และสถานที่ เป็นผู้ฟังที่ดีและรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

แนวความคิดที่เน้นมนุษย์สัมพันธ์

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2534: 31) ได้กล่าวถึงแนวทางคิดพื้นฐานของวิชามนุษยสัมพันธ์ไว้ 5 ประการ คือ

1. บุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน (Individual Differences) กล่าวคือ บุคคลย่อมมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวและมีความแตกต่างกันตามสิ่งแวดล้อมและพันธุกรรม การวินิจฉัยหรือตัดสินใจใด ๆ ควรจะต้องให้ความสนใจ และก็ไม่ควรละเลยต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคล
2. บุคคลจะมีลักษณะหลากหลายอย่างประกอบกันจะแยกจากกันไม่ได้ กล่าวคือ มนุษย์มีองค์ประกอบหลายอย่างทั้งเรื่องกายภาพ ชีวิต การทำงาน ประสบการณ์ ทักษะ อยู่ในตัวจะแยกจากกันไม่ได้ และมีส่วนกระทบถึงกัน
3. พฤติกรรมของบุคคลย่อมมีสาเหตุ (Caused Behavior) พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกย่อมมีสาเหตุจากแรงจูงใจอย่างหนึ่ง และการสร้างแรงจูงใจสามารถทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือแสดงพฤติกรรมอันพึงประสงค์ได้
4. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) มนุษย์เป็นสัตว์มีสมอง มีจริยา มารยาท วัฒนธรรม ศิลธรรม ต้องการ โอภาปราศรัยด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

การวัดบุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์

จุลจักร โนนันท์ (2529: 41) และกณณิกา นิลวงษ์ (2530: 39) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัดบุคลิกภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ พบว่า พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความมีมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนต่อเพื่อนในขณะดำเนินกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดนั้น มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ความใจกว้าง หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกมาโดยพร้อมที่จะรับความคิดใหม่ ๆ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาอื่น ๆ การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับตนได้ การให้อภัยในความผิดพลาดที่มีได้เป็นไปโดยเจตนาของผู้อื่นการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ การให้เหตุผลและความจริงในการแก้ปัญหาสนับสนุนความเชื่อมั่นและการกระทำของคนอื่น การพิจารณาสำรวจและใช้ความคิดของผู้อื่น เท่า ๆ กัน ความคิดของตนเอง การเสียสละเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม
2. ความเห็นอกเห็นใจ หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกมาโดยการสนใจปัญหาและความต้องการของผู้อื่น ควรให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อประสบความทุกข์ยาก การไม่เห็นแก่ตน การไม่มุ่ง

ทำลายผู้อื่น การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การรู้จักใช้กลวิธีต่าง ๆ การเคารพในบุคลิกภาพของผู้อื่น การจิตใจดีธรรมในการเกี่ยวข้องกับคนอื่น

3. การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การกระทำที่ทำให้เกิดความเข้าใจในความคิดของกันและกัน ทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์อักษร โดยมีการเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมให้ตรงประเด็นพูดให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย กล่าวสรุปผลการประชุมได้ ชัดเจนให้เพื่อนเข้าใจได้ง่าย พูดประนีประนอมได้ ควบคุมการสนทนาไปสู่เป้าหมายอย่างรวดเร็ว วิจารณ์เพื่อนได้อย่างนุ่มนวลเขียนตอบปัญหาได้ตรงจุด คนอื่นอ่านเข้าใจตรงกัน พูดคุยเพื่อลดความตึงเครียดได้และให้ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา

ความมีมนุษยสัมพันธ์ในทัศนะอิสลาม

ซูฟออัน อูสมาน (ม.ป.ป. ออนไลน์) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความมีมนุษยสัมพันธ์ตามทัศนะอิสลามไว้ดังนี้

ความประเสริฐของการเชื่อมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

1. จากอะนัส บิน มาลิก เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ แท้จริงท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "ผู้ใดที่ประสงค์ที่จะให้ตนเองมีความกว้างขวางในปัจจุบันชีพของเขา หรือขยายกำหนดความตายของเขาออกไปอีก ก็ให้เขาจงเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติของเขา"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5986, มุสลิม: 2557)

2. จากอบูซุร็อยเราะฮฺ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ จากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "แท้จริง คำว่า เราะหิม (เครือญาติ) เป็นส่วนหนึ่งของ อีรเราะหฺมาน (ชื่อหนึ่งของอัลลอฮฺ แปลว่า ผู้ทรงเมตตา) อัลลอฮฺทรงมีคำรัส (กับเราะหิม) ว่า ผู้ใดที่เชื่อมสัมพันธ์กับเจ้าก็จงต่อ (ความเมตตาจากอัลลอฮฺ) ให้เขา ผู้ใดที่ตัดขาดกับเจ้าก็จงตัด (ความเมตตา) กับเขา"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5988, มุสลิม: 2554)

3. และจากท่าน अबดุลลอฮฺ บิน อัมรฺ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ จากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "ผู้เชื่อมสัมพันธ์ (ที่แท้จริง) ไม่ใช่ผู้ที่ตอบรับความสัมพันธ์ที่ผู้อื่นยื่นมาให้ แต่ผู้ที่เชื่อมสัมพันธ์ (ที่แท้จริง) คือ ผู้ที่ไปเชื่อมสัมพันธ์เมื่อคนอื่นตัดขาดความสัมพันธ์กับเขา"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5991)

ความประเสริฐของการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตร

1. จากท่านหญิงอาอิหะฮฺ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮา กล่าวว่า

ความว่า มีหญิงคนหนึ่งมาหาฉันพร้อมกับบุตรสาวสองคน เธอได้ขอจากฉันแต่ทว่าฉันไม่มีอะไรจะให้นางนอกจากอินทผลัมหนึ่งเม็ด ดังนั้นฉันจึงได้ให้อินทผลัมเม็ดยุ่หนึ่งแก่นาง แล้วนางได้แบ่งให้กับบุตรสาวทั้งสองคนของนาง ต่อมานางได้ลูกออกไป แล้วท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ก็ได้เข้ามาหาฉันพอดี ฉันจึงเล่าเหตุการณ์นั้นให้ท่านฟัง แล้วท่านกล่าวว่า "บุคคลใดถูกทดสอบด้วยสิ่งหนึ่งในการเลี้ยงดูบุตรสาว แต่เขายังคงเลี้ยงดูบุตรสาวด้วยดีตลอด พวกนางจะเป็นสิ่งที่ปกป้องเขา (คือ เป็นสาเหตุให้เขาปลอดภัย) จากไฟนรก"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5995, มุสลิม: 2629)

2. จากอุสมะฮฺ บิน ซัยด์ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุม่า กล่าวว่า ความว่า ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม เคยนำฉัน (ขณะยังเด็ก) แล้วให้นั่งบนตักของท่าน และได้นำอัลหะสัน (หลานของท่านนบี) มา นั่งบนตักของท่านอีกข้างหนึ่ง แล้วท่านได้โอบกอดเราทั้งสอง จากนั้นท่านได้กล่าวว่า "โอ้อัลลอฮฺได้โปรดประทานความเมตตาแก่ทั้งสองด้วย เพราะฉันได้เมตตาเอ็นดูพวกเขาทั้งสอง"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 6003)

ความประเสริฐของผู้ที่อุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้า

จากท่านสะหฺด เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุม่า กล่าวว่า ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้กล่าวว่า ความว่า "ฉันและผู้อุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้าจะอยู่ในสวรรค์เช่นนี้ แล้วท่านได้ชี้ขึ้นชี้กับนิ้วกลางของท่าน และได้กางอกระหว่างสองนิ้วเล็กน้อย (หมายถึงจะได้อยู่กันอย่างใกล้ชิด)"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5304, มุสลิม: 2983)

ความประเสริฐของการสานต่อมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนของบิดา

จากอิบน์อุมร์ เราะฎิยัลลอฮฺ อันฮุม่า กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "แท้จริงส่วนหนึ่งจากที่สุดของความดี คือ ความสัมพันธ์ของชายคนหนึ่งกับครอบครัวของเพื่อนรักของบิดาของเขาที่ได้เสียชีวิตไป"

(บันทึกโดย มุสลิม: 2552)

ความประเสริฐของผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์กับหญิงหม้ายและคนยากจน

จากท่านอนุสุรียเราะฮฺ เราะฎียัลลอฮฺ อันฮฺ กล่าวว่ ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้กล่าวว่า ความว่า "ผู้ที่ช่วยเหลือหญิงหม้ายและคนยากจน (เขาจะได้รับผลานิสงค์) ดังผู้ที่ต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ หรือ ผู้ที่ละหมาดในยามค่ำคืน หรือผู้ที่ถือศีลอดในยามกลางวัน"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5353, มุสลิม: 2982)

ความประเสริฐของการเลี้ยงดูบุตรสาว

จากท่านอะนัส บิน มาลิก เราะฎียัลลอฮฺ อันฮฺ กล่าวว่ ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้กล่าวว่า

ความว่า "ผู้ใดอุปถัมภ์เด็กหญิงสองคนจนกระทั่งทั้งสองโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นจะไปหาเขา (ผู้อุปถัมภ์) ในวันกียามะฮฺ" โดยท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวพลาถกำมือ

(บันทึกโดย มุสลิม: 2631)

ความประเสริฐของการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

อัลลอฮฺ ทรงตรัสว่า ความว่า "และจงเคารพสักการะอัลลอฮฺเถิดและอย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นภาคีกับพระองค์และจงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิดและเด็กกำพร้า และผู้ขัดสนและเพื่อนบ้าน ไกลเคียงและเพื่อนที่ห่าง ไกลและเพื่อนเคียงข้างและผู้เดินทางและผู้ที่มีมือขวาของพวกเขาเจ้าครอบครอง (หมายถึงทาสและบ่าวไพร่) แท้จริงอัลลอฮฺไม่ทรงชอบผู้ใโสผู้โอ้อวด"

(อันนิสาฮ์: 36)

จากท่านหญิงอาอิชะฮฺ เราะฎียัลลอฮฺ อันฮา จากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า ความว่า "ญิบรีลยังคงยืนยันสั่งเสียฉันอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับเพื่อนบ้าน จนกระทั่งฉันคิดไปว่า ญิบรีลจะให้เพื่อนบ้านสามารถรับมรดกกันได้"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 6014, มุสลิม: 2624)

จากอบีซุรียหฺ เราะฎียัลลอฮฺ อันฮฺ แท้จริงท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "ขอสาบานด้วยอัลลอฮฺว่าเขานั้นยังไม่ถือว่าเป็นผู้ศรัทธา ขอสาบานด้วยอัลลอฮฺว่าเขานั้นยังไม่ถือว่าเป็นผู้ศรัทธา ขอสาบานด้วยอัลลอฮฺว่าเขานั้นยังไม่ถือว่าเป็นผู้ศรัทธา" เสาะหาบะฮฺคนหนึ่งจึงถามท่านว่า โอ้ท่านรอซูล ท่านหมายถึงใคร ท่านตอบว่า "ผู้ที่เพื่อนบ้านของเขาไม่ปลอดภัยจากนิสัยที่เลวของเขา"

(บันทึกโดย อัลบูกอรีย์: 6016)

จากอะนัส บิน มาลิก เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ กล่าวว่า จากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า ความว่า "ผู้หนึ่งผู้ใดในหมู่พวกท่านจะยังไม่ถือว่ามิศรฺธา (ที่สมบูรณ์) จนกว่าเขาจะรักพี่น้อง(มุสลิม) ของเขา - หรือท่านกล่าวว่า (จนกว่าเขาจะรัก) เพื่อนบ้านของเขา ดังที่เขารักตัวของเขาเอง"

(บันทึกโดย อัลบูกอรีย์: 13, มุสลิม: 45)

ความประเสริฐของความเมตตาต่อคนอื่น

จากญะรึรฺ บิน อับดุลลอฮฺ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุ กล่าวว่า ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า "อัลลอฮฺจะไม่ทรงเมตตาสำหรับผู้ที่ไม่มี ความเมตตาต่อคนอื่น"

(บันทึกโดย อัลบูกอรีย์: 7376, มุสลิม: 2319)

ความประเสริฐของการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับญาติพี่น้องที่เป็นมุชริก (ตั้งภาคี) หากพวกเขาได้สร้างความดีต่อชาวมุสลิม

อัลลอฮฺ ทรงมีคำรับว่า ความว่า "อัลลอฮฺมิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเขามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุติธรรมแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักผู้ที่มีความยุติธรรม"

(อัลมมตะหะนะฮฺ: 8)

จากอัสมาอฺ บินตุ อะบีบักรฺ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมา กล่าวว่า ความว่า มารดาของฉันซึ่งเป็นผู้ตั้งภาคีได้มาหาฉัน ในช่วงที่ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ยังมีชีวิต ฉันจึงปรึกษากาม ท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม โดยฉันกล่าวว่า มารดาของฉันได้มาหาฉัน ซึ่งเธอเป็นที่รักยิ่ง ฉันจะติดต่อสัมพันธ์กับมารดาของฉันได้ไหม ท่านตอบว่า "ได้ จงติดต่อสัมพันธ์กับมารดาของเธอเถิด"

(บันทึกโดย อัลบูกอรีย์: 2620, มุสลิม: 1003)

ความประเสริฐของความเมตตาเอ็นดูและมีมนุษยสัมพันธ์กับพี่น้องผู้ศรัทธา

จาก อันนุฆมาน บิน บะชีรุ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมมา กล่าวว่า ท่านรอซูล ได้กล่าวว่า
 ความว่า "พวกท่านจะเห็นบรรดาผู้ศรัทธา ในความเมตตากันในหมู่พวกเขา ในความรักกันในหมู่
 พวกเขา ในความเอ็นดูกันในหมู่พวกเขา ดังเรือนร่างที่มีอวัยวะหนึ่งเจ็บปวด ร่างกายทั้งหมดก็มี
 ความรู้สึกนอนและป่วยไข้ไปด้วย"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 6011, มุสลิม: 2586)

ความประเสริฐของการมีมนุษยสัมพันธ์และประพฤติดีต่อสตรีและคนไข้

จากอบูซุร็อยเราะฮะฮุ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมมา กล่าวว่า ท่านรอซูล ได้กล่าวว่า
 ความว่า "จงดูแลบรรดาสตรีด้วยดีเถิด เพราะสตรีนั้นถูกสร้างจากกระดูกซี่โครง และส่วนที่งอที่สุด
 คือส่วนบน หากพยายามทำให้มันตรงมันก็จะหัก แต่หากปล่อยให้มันงอ มันก็จะโค้งงอ ดังนั้นจงดูแล
 บรรดาสตรีด้วยดีเถิด"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 3331, มุสลิม: 1468)

จากอะนัส เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมมา กล่าวว่า ความว่า ฉันได้รับใช้ท่านรอซูล ที่อลัลลอฮุอะลัยฮิ
 วะสัลลัม เป็นเวลา 10 ปี ท่านไม่เคยกล่าวแก่ฉันว่า อูฟ (หมายถึงคำหยาบ) และก็ไม่เคยกล่าวกับฉัน
 เลยว่า ทำไมเจ้าทำอย่างนี้ และทำไมเจ้าไม่ทำอย่างนั้น

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 6038, มุสลิม: 2309)

ความประเสริฐของการมีมนุษยสัมพันธ์และประพฤติดีต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง

จากอับดุลลอฮุ บิน อุมัร เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมมา กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านรอซูล ที่อลัลลอฮุ
 อะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า ความว่า "ทุก ๆ คนในหมู่พวกท่านนั้นถือเป็นผู้ปกครองและทุก ๆ คนใน
 หมู่พวกท่านก็ต้องถูกสอบสวนในการปกครองดูแลของเขา ดังนั้นผู้นำก็ คือ ผู้ปกครองผู้คนซึ่งก็
 จะต้องถูกสอบสวนในการดำเนินการปกครอง ผู้ชาย (สามี) ก็มีหน้าที่ปกครองครอบครัวของตน ซึ่ง
 ก็ต้องถูกสอบสวนเกี่ยวกับครอบครัวของตน ผู้หญิง (ภรรยา) ก็มีหน้าที่ปกครองดูแลบ้านของสามี
 รวมทั้งลูก ๆ ซึ่งก็จะถูกสอบสวนเกี่ยวกับพวกเขา (ลูก ๆ) ทาสก็เป็นผู้ปกครองดูแลทรัพย์สินของนาย
 ฟิงทราบไว้ด้วยว่า ทุก ๆ คนเป็นผู้ปกครองดูแลและทุกคนก็ต้องสอบสวนจากการปกครองดูแล
 ข้างต้น"

(บันทึกโดย อัลบุคอรี: 893, มุสลิม: 1829)

จากมะอูกิล บิน ยะซาร เราะฎิยัลลอฮุ อันสุ กล่าวว่่า ฉัน ได้ยื่นท่่านรอซูล ค็ือลลัลลอฮุ อะลัยฮิวะสลัลัม กล่าวว่่า ความว่่า “ไม่มีบ่่าวคนใดที่อัลลอฮุได้ทรงแต่งตั้งให้ปกครองประชาชน แล้วเขาเสียชีวิต ในวันทีเขาตายไปนั้นเขายังอยู่ในสภพที่หลอกลงวราชฎูรของเขา อัลลอฮุจะทรงห้ามเขาเข้าสู่สวรรค์”

(บันทึกโดย อัลบุคอรีฮ์: 7150, มุสลิม: 142)

ความประเสริฐของการประพุดิตีต่อพี่น้องมุสลิม ตลอดจนช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์ และปกปิดสิ่งบกพร่องของเขา

จากอับดุลลอฮุ บิน อุมร์ เราะฎิยัลลอฮุ อันสุมา แท้จริงท่่านรอซูล ค็ือลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสลัลัม กล่าวว่่า ความว่่า “มุสลิมนั้นเป็นพี่น้องกัน เขาจะไม่ธรรมซึ่งกันและกัน และจะไม่ทำให้มุสลิมพินาศ บุคคลใดที่ท่่าฐะให้พี่น้องของเขา อัลลอฮุก็จะทรงเป็นฐะให้กับเขา และบุคคลใดที่ช่วยเหลือมุสลิมให้ปลอดภัยภัยพิบัติ อัลลอฮุก็จะทรงให้เขาพ้นจากภัยพิบัติหนึ่งจากบรรดาภัยพิบัติทีจะเกิดขึ้นในวันกิยามะฮุ และผู้ใดปกปิดสิ่งบกพร่องของมุสลิมหนึ่งคน อัลลอฮุก็จะทรงปกปิดเขาในวันกิยามะฮุ

(บันทึกโดย อัลบุคอรีฮ์: 2442, มุสลิม: 2580)

จากอบู สะอิด อัลคูดรีฮ์ เราะฎิยัลลอฮุ อันสุ กล่าวว่่า ความว่่า ครึ่งหนึ่งขณะที่พวกเรากำลังเดินทางพร้อมกันท่่านปี ค็ือลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสลัลัม นั้น มีชายคนหนึ่งเดินทางมาโดยพาหนะของตนแล้วหันไปทางขวาและทางซ้าย ท่่านรอซูล ค็ือลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสลัลัม จึงกล่าวว่่า “ใครทีมีที่นั่งบนพาหนะว่าง ก็จงให้คนที่ไม่มีที่นั่งได้นั่งบ้าง และใครทีมีเสบียงเหลือก็แบ่งแก่ผู้ทีไม่มีเสบียง” อบูสะอิดกล่าวว่่า ดั่งนั้นเขาได้กล่าวถึงชนิดของทรัพย์สิน จนกระทั่งพวกเราเห็นว่า ไม่มีใครในหมู่พวกเรามีสิทธิเหนือสิ่งทีเหลือนั้น

(บันทึกโดย มุสลิม: 1728)

หลักฐานจากอัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษทีกล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่่า ศาสนาอิสลามนั้นได้ให้ความสำคัญต่อความมีมนุษยสัมพันธ์เป็นอย่างยิ่ง การสร้างมนุษยสัมพันธ์ในอิสลามนั้นถือเป็นหลักปฏิบัติของประชาชาติมุสลิมทุกคน โดยทีไม่เลือกปฏิบัติกับใครคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องมีมนุษยสัมพันธ์กับทุกคนทุกระดับในสังคม ไม่ว่าเขาคนนั้นจะรวยล้นฟ้าหรือยากจน เด็กเล็กหรือผู้ใหญ่ เพื่อนบ้านหรือไกลบ้าน มุสลิมหรือต่างศาสนิก ล้วนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประชาชาติมุสลิมทุกคนทีจะต้องสร้างความมีมนุษยสัมพันธ์ทีดีกับทุกคน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษยสัมพันธ์

จูลจักร โนพันธ์ (2529: 74) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความคิดสร้างสรรค์และมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีการบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่ใช้เกม กับวิธีการบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่ใช้การอภิปราย ผลการศึกษาพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ของกลุ่มทดลองแตกต่างและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มทดลองแตกต่างและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความมีมนุษยสัมพันธ์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมพบว่าทั้ง 2 กลุ่มมีมนุษยสัมพันธ์เพิ่มขึ้น ไม่แตกต่างกัน

กัณณิกา นิลวงษ์ (2530: 55) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษและมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียน โดยใช้กิจกรรมแบบล่าคำตอบและกิจกรรมตามคู่มือครู พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านโดยใช้กิจกรรมแบบล่าคำตอบมีมนุษยสัมพันธ์ดีกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านโดยใช้กิจกรรมตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

กนิษฐา ดอกทุเรียน (2550: 83) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มระหว่างทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริงกับทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเกสตัลท์ ต่อการมีมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มระหว่างทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริง ระหว่างก่อนกับหลังให้คำปรึกษา มีคะแนนมนุษยสัมพันธ์ด้านความใจกว้าง ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านความรับผิดชอบ ด้านการควบคุมตนเองและโดยรวมทุกด้านเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีแบบเกสตัลท์มีคะแนนมนุษยสัมพันธ์ด้านความใจกว้าง ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านความรับผิดชอบ ด้านการควบคุมตนเองและโดยรวมทุกด้านเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีเผชิญความจริงและนักเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบเกสตัลท์ มีมนุษยสัมพันธ์เพิ่มขึ้นด้านความใจกว้าง ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านความรับผิดชอบ ด้านการควบคุมตนเองและโดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน

Glaess (1966: 113 -A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหอพักหญิงของวิทยาลัย กลุ่มทดลองจำนวน 9 คน ถูกเลือกโดยเพื่อนใช้วิธีสังคมนิยมและจะเป็นผู้ร่วมงานในหอพัก เป็นผู้ริเริ่มดำเนิน โปรแกรมต่าง ๆ ในหอพัก ส่วนกลุ่มควบคุมจำนวน 9 คน เลือกโดยการลงมติจากเพื่อน กลุ่มทดลองได้รับ โปรแกรมซึ่งสร้างขึ้นเพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองมีการเพิ่มในด้านความเป็นมิตรทัศนคติในด้านบวกต่อเพื่อน มีความ

พอใจในการใช้ชีวิตปีสุดท้ายในมหาวิทยาลัย การมีส่วนร่วมในกลุ่มใหญ่ และการแสดงถึงบุคลิกที่ไม่คุ้นเคยกับบุคคลอื่นลดลง

Shoudt (1976: 754A) ได้ใช้บทบาทสมมุติในการฝึกทักษะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนอนุบาล จำนวน 75 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกโดยใช้บทบาทสมมุติมีนิสัยเอื้อเพื่อเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Allen (1986: 2936A) ได้ศึกษาผลของกลุ่มฝึกมนุษยสัมพันธ์ระยะสั้นที่มีต่อทักษะการตอบสนองแบบเอื้ออำนวย (Facilitative Responding) ของนักศึกษาครูจำนวน 77 คน แบ่งเป็นคนที่ทดลองและกลุ่มควบคุม โดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกด้านการตอบสนองแบบเอื้ออำนวย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีทักษะการตอบสนองแบบเอื้ออำนวยมากกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ได้รับการฝึกทักษะทางสังคมด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นผลให้ผู้ที่ได้รับการฝึกทักษะหรือมีจิตลักษณะด้านนี้สูงขึ้น และเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นสูงขึ้นด้วย

การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (The Flipped Classroom)

ความหมายของห้องเรียนกลับด้าน

ห้องเรียนกลับด้าน The Flipped Classroom เป็นวิธีการเรียนแนวใหม่ที่ถือคำรณการสอนแบบเดิม ๆ Flipped Classroom เป็นการเรียนแบบ "กลับหัวกลับหาง" หรือ "พลิกกลับ" โดยเปลี่ยนรูปแบบวิธีการสอนจากแบบเดิมที่เริ่มจากครูสอนในห้องเรียน นักเรียนกลับไปทำการบ้านส่ง เปลี่ยนเป็นนักเรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผ่าน "เทคโนโลยี" ที่ครูจัดหาให้ก่อนเข้าชั้นเรียน และมาทำกิจกรรม โดยมีครูคอยแนะนำในชั้นเรียนแทน โดยสิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของ Flipped Classroom นี้ก็คือ การใช้เทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัย และการให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะกระตุ้นให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างเต็มที่

ประวัติความเป็นมา

จุดเริ่มต้นของการพัฒนานวัตกรรมประเภทนี้เกิดจากการจัดการเรียนการสอนนักเรียนระดับมัธยมปลายที่โรงเรียน Woodland Park High School เมือง Woodland Park รัฐ Colorado สหรัฐอเมริกา โดยครูสอนวิทยาศาสตร์สองคนชื่อ Jonathan Bergmann และ Aaron Sams ราวปี ค.ศ. 2007 ที่เขาได้เริ่มทำการบันทึกเทปวิดีโอซึ่งเป็นเนื้อหาสาระการสอนเพื่อให้นักเรียนนำไปศึกษาด้วยตนเองที่บ้าน แล้วให้ผู้เรียนนำเอาผลการศึกษาริเริ่มด้วยตนเองนำกลับมาสู่กระบวนการอภิปราย

แนวคิดหลักของห้องเรียนกลับด้าน

คือ "เรียนที่บ้าน-ทำการบ้านที่โรงเรียน" เป็นการนำสิ่งเดิมที่เคยทำในชั้นเรียน ไปทำที่บ้าน และนำสิ่งที่เคยถูกมอบหมายให้ทำที่บ้านมาทำในชั้นเรียนแทน โดยยึดหลักที่ว่าเวลาที่นักเรียนต้องการพบผู้สอนจริง ๆ คือ เวลาที่เขาต้องการความช่วยเหลือ เขาไม่ได้ต้องการให้ผู้สอนอยู่ในชั้นเรียนเพื่อสอนเนื้อหาต่าง ๆ เพราะเขาสามารถศึกษาเนื้อหานั้น ๆ ด้วยตนเอง

จุดร่วมของประเภท Flipped ต่าง ๆ เหล่านี้ คือ การผสมผสานการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนกับวิธีที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีองค์ประกอบสำคัญที่เกิดขึ้น 4 องค์ประกอบที่เป็นวัฏจักร (Cycle) หมุนเวียนกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 ที่เกิดขึ้นได้แก่

1. การกำหนดยุทธวิธีเพิ่มพูนประสบการณ์ (Experiential Engagement) โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะวิธีการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อเรียนเนื้อหาโดยอาศัยวิธีการที่หลากหลายทั้งการใช้กิจกรรมที่กำหนดขึ้นเอง เกม สถานการณ์จำลอง สื่อปฏิสัมพันธ์ การทดลอง หรืองานด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ
2. การสืบค้นเพื่อให้เกิดมโนทัศน์รวบยอด (Concept Exploration) โดยผู้สอนเป็นผู้คอยชี้แนะให้กับผู้เรียนจากสื่อหรือกิจกรรมหลายประเภทเช่น สื่อประเภทวิดีโอบันทึกการบรรยาย การใช้สื่อบันทึกเสียงประเภท Podcasts การใช้สื่อ Websites หรือสื่อออนไลน์ Chats
3. การสร้างองค์ความรู้ที่มีความหมาย (Meaning Making) โดยผู้เรียนเป็นผู้บูรณาการสร้างทักษะองค์ความรู้จากสื่อที่ได้รับจากการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างกระดานความรู้ อิเล็กทรอนิกส์ (Blogs) การใช้แบบทดสอบ (Tests) การใช้สื่อสังคมออนไลน์และกระดานสำหรับอภิปรายแบบออนไลน์ (Social Networking and Discussion Boards)

4. การสาธิตและประยุกต์ (Demonstration and Application) เป็นการสร้างองค์ความรู้โดยผู้เรียนเองในเชิงสร้างสรรค์ โดยการจัดทำเป็น โครงการงาน (Project) และผ่านกระบวนการนำเสนอผลงาน (Presentations) ที่เกิดจากการรังสรรค์งานเหล่านั้น

ห้องเรียนกลับด้านกับการเรียนแบบรอบรู้

การเรียนแบบรอบรู้หรือการเรียนรู้ให้รู้จริง (Mastery Learning) ซึ่งเป็นการเรียนที่ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน เพิ่มความร่วมมือระหว่างผู้เรียน เพิ่มความมั่นใจในตนเองของผู้เรียนและช่วยให้โอกาสแก่ผู้สอนได้ปรับปรุงแก้ไขตนเองในการเรียนรู้ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ลักษณะสำคัญของการเรียนแบบรู้จริง (Mastery Learning) คือ

1. ผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์อย่างละเอียดในการเรียนรู้เนื้อหาสาระ มีการจัดกลุ่มวัตถุประสงค์และต้องบ่งบอกสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนจะต้องกระทำให้ได้เพื่อแสดงว่าตนได้เกิดการเรียนรู้จริงในสาระนั้น ๆ
2. ผู้สอนมีการวางแผนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนแต่ละคนให้สามารถตอบสนองความถนัดที่แตกต่างกันของผู้เรียน ซึ่งอาจใช้สื่อการเรียนรู้ วิธีสอน หรือเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเรียนที่กำหนด
3. ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนเข้าใจในจุดมุ่งหมาย วิธีการเรียน ระเบียบกติกา ข้อตกลงต่าง ๆ ในการทำงานให้ชัดเจน
4. หากผู้เรียนไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ผู้สอนต้องมีการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้เรียน
5. ผู้เรียนดำเนินการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดจนบรรลุครบทุกวัตถุประสงค์
6. ผู้เรียนมีการดำเนินการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ที่ผู้สอนจัดให้มีการประเมินการเรียนตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ โดยผู้สอนคอยดูแลและให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล
7. หากผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งที่กำหนดไว้แล้วจึงจะมีการดำเนินการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ต่อไป
8. ผู้สอนมีการติดตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของผู้เรียนและเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคลและมีการใช้ข้อมูลในการวางแผนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนต่อไป

ข้อดีของห้องเรียนกลับด้าน

1. เพื่อเปลี่ยนวิธีการสอนของผู้สอนจากการบรรยายหน้าชั้นเรียนหรือจากผู้สอนไปเป็นผู้ฝึกทำกิจกรรมอื่นในชั้นเรียนให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
2. เพื่อใช้เทคโนโลยีการเรียนที่ผู้เรียนสมัยใหม่ชอบ โดยใช้สื่อ ICT
3. ช่วยเหลือผู้เรียนที่มีงานยุ่ง ดังนั้นจึงต้องเข้าไปช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทสอนที่สอนด้วยวิดีโอที่สนอยู่บนอินเทอร์เน็ต (Internet)
4. ช่วยเหลือผู้เรียนที่เรียนอ่อนให้ขวนขวายหาความรู้ในชั้นเรียนปกติผู้เรียนเหล่านี้จะถูกทอดทิ้งแต่ในห้องเรียนกลับด้านผู้เรียนจะได้รับการเอาใจใส่จากผู้สอนมากที่สุดโดยอัตโนมัติ
5. ช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันให้ก้าวหน้าในการเรียนตามความสามารถของตนเอง
6. ช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเพิ่มขึ้น

ข้อจำกัด

ข้อจำกัดที่สำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนห้องเรียนกลับด้านคือ ตัวผู้สอน ผู้สอนส่วนใหญ่กังวลว่าถ้าตัวเอง ไม่ได้พูด ไม่ได้ยืนสอนอยู่หน้าชั้นแล้ว ผู้เรียนจะไม่ได้รับความรู้ เด็กจะไม่เรียน หรือเรียนรู้ไม่ได้และที่สำคัญ คือ ผู้สอนไม่เข้าใจหัวใจสำคัญ 2 อย่างของการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ คือ

1. ไม่เข้าใจหัวใจของการเรียนการสอนที่ว่า เรียนที่บ้าน ทำการบ้านที่โรงเรียน
2. ไม่เข้าใจเรื่องการ “เรียนที่บ้าน ทำการบ้านที่โรงเรียน”

ข้อเปรียบเทียบของการเรียนแบบเดิมกับการเรียนแบบกลับด้าน

รูปแบบของการจัดการเรียนรู้แบบกลับด้าน (Flipped Learning) กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบเดิม (Traditional Learning) คือ การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับทางนั้นจะมุ่งเน้นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยตัวผู้เรียนเองตามทักษะความรู้ความสามารถและสติปัญญาของบุคคลตามอัตราความสามารถทางการเรียนแต่ละคน และเป็นลักษณะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียนอย่างอิสระ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนแบบเดิมที่ครูจะเป็นผู้ป้อนความรู้ ประสบการณ์ให้ผู้เรียนในลักษณะของผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center)

ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน

1. สอนให้ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง เมื่อใช้ห้องเรียนกลับด้านและเรียนให้ผู้จริง บรรยากาศในห้องเรียนเปลี่ยนไป ชีวิตครูเปลี่ยนไป และพฤติกรรมของผู้เรียนก็เปลี่ยนไป ในห้องเรียนแบบเดิม ผู้เรียนนั่งฟัง รับคำสั่ง และรับถ่ายทอด แล้วตอบข้อสอบเพื่อพิสูจน์ว่าตนได้เรียนรู้ สภาพเช่นนี้ได้ผลต่อผู้เรียนส่วนน้อย เด็กอีกจำนวนหนึ่งหมดความสนใจ และหลุดไปจากกระบวนการเรียนรู้ แต่ในห้องเรียนแบบกลับด้านและเรียนให้ผู้จริง ผู้เรียนรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเอง การเรียนไม่ใช่สิ่งที่กระทำต่อผู้เรียน แต่กลายเป็นสิ่งที่ผู้เรียนเป็นเจ้าของ เป็นผู้กระทำ และจะเป็นทักษะที่ติดตัวตลอดไป เมื่อกลับทางห้องเรียนในช่วงแรก ผู้เรียนอาจไม่คุ้น และอาจต่อต้าน แต่เมื่อดำเนินการไประยะหนึ่ง ผู้เรียนจะเห็นคุณค่า และจะเปลี่ยนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตนอย่างขมึ้น

2. ทำให้ห้องเรียนเต็มไปด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เมื่อผู้เขียนทั้งสองเริ่มห้องเรียนกลับด้านและเรียนให้ผู้จริง ทั้งสองไม่รู้อะไรจะเกิดขึ้น และเมื่อดำเนินการ จึงพบว่าป็นวิธีทำให้การเรียนเป็นกิจกรรมเฉพาะตัวของผู้เรียนแต่ละคน ที่มีกิจกรรมเรียนรู้แตกต่างกันในห้องเรียนเดียวกัน เวลาเดียวกัน และผู้เรียนแต่ละคนเรียนด้วยอัตราเร็วที่แตกต่างกัน และครูก็ดูแลผู้เรียนด้วยมาตรฐานที่แตกต่างกันได้ โดยมีมาตรฐานขั้นต่ำไว้กำกับผู้เรียนที่เรียนช้าและไม่ถนัดในวิชานั้น ผู้เรียนที่มีความถนัดและตั้งใจเรียนต่อทางใดทางหนึ่งก็จะได้รับการ ส่งเสริมให้เอาดีด้านนั้นยิ่ง ๆ ขึ้น

3. การเรียนรู้เป็นศูนย์กลางของห้องเรียนในห้องเรียนแบบเก่า ผู้สอนเป็นจุดสนใจของห้องเรียน แต่ในห้องเรียนกลับทางและเรียนให้ผู้จริงจุดสนใจอยู่ที่สิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือยังไม่รู้ ในห้องเรียนแบบนี้ ผู้เรียนมาเข้าห้องเรียนพร้อมกับเป้าหมายของการเรียนรู้ ผู้สอนเป็นผู้จัดสิ่งของห้องเรียนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการเรียน รวมทั้งช่วยแนะนำให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนรู้ของตน ห้องเรียนเปลี่ยนจากที่รับถ่ายทอด (ความรู้) มาเป็นที่พูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อการเรียนรู้ และเพื่อแสดงว่าตนได้เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์อย่างจริงจัง นักเรียนอยู่ในสภาพเป็นเจ้าของกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงผู้รับถ่ายทอดสาระ ผู้เขียนทั้งสองเปลี่ยนชื่อห้องเรียน (Classroom) เป็น พื้นที่สำหรับการเรียนรู้ (Learning Space)

4. การเรียนรู้แบบกลับทางและเรียนให้ผู้จริงให้บริการ Feedback แก่ผู้เรียนในทันที และลดเอกสารที่ผู้สอนต้องทำการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อ Feedback แก่เด็กในทันทีที่เด็กทำกิจกรรมในห้องเรียน ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้ความก้าวหน้าในการเรียนของตนทันที และครูก็ไม่ต้องตรวจการบ้านกองโต ผู้เรียนจะเอาชิ้นผลงานมาคุยกับครู เกี่ยวกับวัตถุประสงค์และประเด็นหลักของการเรียน ผู้สอนจะตรวจสอบความเข้าใจ และความเข้าใจผิดของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน ผู้สอน

ให้คะแนนได้ในชั่วโมงเรียน และสามารถปรึกษาหรือวางแผนการเรียนที่จำเป็นขั้นต่อไปเพื่อช่วยให้เข้าใจชัดเจน หรือเพื่อขจัดความเข้าใจผิด ผู้เรียนที่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว และแสดงความหัวไวในเรื่องนั้น ผู้สอนก็สามารถพูดคุยเพื่อร่วมกันวางแผนการเรียนขั้นต่อไป เพื่อให้ท้าทายยิ่งขึ้น เข้าใจได้ลึกและมีมุมมองที่กว้างและเชื่อมโยงยิ่งขึ้น มีคอมพิวเตอร์ทดสอบความเข้าใจบทเรียนให้ผู้เรียนสอบเอง แล้วได้รับคะแนนสอบในทันที ผู้เรียนกับผู้สอนสามารถทบทวนคำตอบร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจ ผู้สอนจะเห็นประเด็นที่ผู้เรียนมีความเข้าใจผิดซ้ำ ๆ กันหลายคน และนำมาปรับปรุงบทเรียนของตนได้ และนำมาใช้ออกแบบการเรียนซ่อมได้ จุดสำคัญของวิธีการเรียนแบบใหม่คือ ผู้เรียนจะมีความรู้เรื่องนั้นถูกต้องและเพียงพอสำหรับเป็นพื้นฐานความรู้สู่บทเรียนต่อไป

5. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะ ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนเสริม ในชั้นเรียนตามปกติ มีผู้เรียนบางคนไม่ผ่านการทดสอบในรอบแรก ซึ่งหากเป็นชั้นเรียนตามปกติ การสอนก็ดำเนินต่อไป และผู้เรียนที่เรียนไม่ทันก็จะค่อย ๆ ล้าหลังยิ่งขึ้น ๆ จนเมื่อเรียน แต่ในห้องเรียนแบบรู้อัจฉริยะ ผู้เรียนจะเรียนเรื่องเดิมใหม่ จนกว่าจะรู้อัจฉริยะ และผู้สอนก็จะรู้ว่าจะต้องช่วยเหลือนักเรียนคนใด ในเรื่องใด คือครูเอาใจใส่นักเรียนเป็นรายคน เมื่อผู้เรียนที่เรียนอ่อนเหล่านี้ได้แก้ความเข้าใจผิดของตน ก็จะ สามารถเรียนบทเรียนต่อไปได้คล่องแคล่วขึ้น

6. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะเปิดช่องให้ผู้เรียนเรียนรู้สาระด้วยหลากหลายวิธี ใช้ทฤษฎี UDL (Universal Design for Learning) ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนด้วยวิธีที่ตนถนัดที่สุด เช่น บางคนชอบเรียนจากวิดีโอ บางคนชอบเรียนจากตำราเรียน บางคนชอบค้นจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ผู้สอนก็ส่งเสริม ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีอิสระ และรู้ดีว่าการเรียนเป็นเรื่องของตนเอง เป็นความรับผิดชอบของตนเอง การเปิดอิสระให้ผู้เรียนได้เลือกวิธีเรียนนี้ ช่วยให้ผู้เรียนค้นพบวิธีเรียนที่ให้ผลดีที่สุดต่อตนเอง คือได้ฝึกทักษะการเรียนรู้ตนเอง เมื่อเปิดอิสระเช่นนี้ ผู้เรียนจะทดลองวิธีการต่าง ๆ หลากหลายแบบ บางคนชอบเรียนไปก่อนล่วงหน้า บางคนชอบทำแบบฝึกหัด บางคนชอบทำแล็บ ก็ได้เรียนตามแบบที่ตนชอบ

7. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะเปิดช่องให้ผู้เรียนแสดงภูมิรู้ได้หลากหลายแบบ การสอบแบบเดิมก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่วิธีการทดสอบภูมิรู้ที่เหมาะสมต่อผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ผู้เรียนบางคนอาจแสดงความรู้ความเข้าใจได้ดี โดยการตอบข้อสอบตามปกติ แต่บางคนอาจแสดงความรู้ความเข้าใจได้ดีกว่า โดยการอภิปรายด้วยวาจากับผู้สอน หรือบางคนชอบการทดสอบโดยนำเสนอด้วย Power Point หรือบางคนอาจเขียนเรียงความอธิบายความเข้าใจ ที่น่าตื่นตาตื่นใจที่สุดคือ มีผู้เรียนขอทำวิดีโอเกมเพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจวิชาของตน และเมื่อครูอนุญาต นักเรียนก็ทำให้ครูแปลกใจในความคิดสร้างสรรค์และความสามารถของนักเรียนคนนี้

8. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะเปลี่ยนบทบาทของผู้สอน ผู้สอนได้ใช้เวลาให้เกิดคุณค่าต่อผู้เรียนมากที่สุด เพื่อช่วยให้เวลาในห้องเรียนเป็นเวลาที่มีประสิทธิภาพในการเรียนรู้แบบรู้อัจฉริยะ

9. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียน ไม่ใช่รับจ้างมาโรงเรียน โดยทั่วไป ผู้เรียนมาโรงเรียน โดยหวังได้เกรด ผ่านการท่องจำเนื้อหาวิชา ไม่ใช่หวังได้เรียนรู้ ผู้เรียนในชั้นเรียนแบบกลับทางและเรียนให้รู้อัจฉริยะ จะเริ่มต้นด้วยความไม่พอใจวิธีเรียนแบบใหม่ที่ไม่ถ่ายทอดวิชาให้โดยตรง แต่ในที่สุดผู้เรียนเหล่านี้จะค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นผู้เรียนที่มีทักษะแห่ง “ผู้เรียนรู้”

10. ชั้นเรียนง่าย และจัดให้เหมาะต่อผู้เรียนเป็นรายคนได้ง่าย ห้องเรียนแบบนี้เริ่มต้นที่โรงเรียนบ้านนอก ที่เป็นโรงเรียนเล็ก ไม่มีเครื่องมือครบครัน และเริ่มต้นที่ชั้นเรียนเคมี ซึ่งถือเป็นวิชาอันตราย ที่จะเกิดอุบัติเหตุเป็นอันตรายต่อผู้เรียน แต่ก็ทำได้สำเร็จในโรงเรียนบ้านนอก

11. วิธีเรียนแบบกลับด้านและเรียนให้รู้อัจฉริยะช่วยเพิ่มเวลาพบหน้าระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เมื่อเริ่มการเรียนวิธีนี้ ผู้ปกครองผู้เรียนบางคนเป็นห่วงว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนจะลดลง ซึ่งในทางเป็นจริงกลับตรงกันข้าม ผู้สอนกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น และเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนดีขึ้น และความเครียดลดลง เพราะเด็กเข้าถึงเนื้อหาได้เมื่อต้องการ 24 ชั่วโมงต่อวัน และ 7 วันต่อสัปดาห์

12. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนอยู่กับการเรียน หลักการเรียนแบบ Brain-Based มีว่า “สมองที่พัฒนา คือสมองของคนที่กำลังทำงาน” ในห้องเรียนแบบเดิม ผู้ที่ทำงานคือผู้สอน แต่ในห้องเรียนแบบกลับด้านและเรียนให้รู้อัจฉริยะ ผู้ทำงานคือผู้เรียน

13. การเรียนแบบรู้อัจฉริยะทำให้การลงมือทำเป็นการเรียนแบบที่เหมาะสมต่อผู้เรียนแต่ละคน ใน การเรียนแบบเดิม การเรียนในห้องปฏิบัติการทำเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ และทำพร้อม ๆ กัน ซึ่งดูเสมือนว่าเป็นชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพมาก แต่เมื่อมองจากมุมของการเรียนรู้ของผู้เรียน การเรียนรู้อัจฉริยะแบบกลับด้านและเรียนให้รู้อัจฉริยะ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้แบบที่เหมาะสมต่อผู้เรียนแต่ละคน ในชั้นเรียนวิชาเคมีของผู้เขียนหนังสือ ผู้สอนใช้เวลาช่วงแรกอธิบายเรื่องข้อพึงระวังด้านความปลอดภัย แล้วปล่อยให้ผู้เรียนทดลองทางห้องปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยผู้สอนคอยช่วยเหลือแนะนำเป็นรายคน

ประโยชน์ที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้แบบกลับด้าน

1. เพื่อเปลี่ยนวิธีการสอนของผู้สอน จากการบรรยายหน้าชั้นเรียนหรือจากผู้สอน ไปเป็นผู้ฝึก ฝึกการทำแบบฝึกหัดหรือทำกิจกรรมอื่นในชั้นเรียนให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรืออาจเรียกว่าเป็นครูตัวต่อตัว

2. เพื่อใช้เทคโนโลยีการเรียนที่ผู้เรียนสมัยใหม่ชอบ โดยใช้สื่อ ICT ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการนำโลกของโรงเรียนเข้าสู่โลกของผู้เรียนซึ่งเป็น โลกยุคดิจิทัล

3. ช่วยเหลือผู้เรียนที่มีงานยุ่ง ผู้เรียนสมัยนี้มีกิจกรรมมาก ดังนั้นจึงต้องเข้าไปช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทสอนที่สอนด้วยวีดิทัศน์อยู่บนอินเทอร์เน็ต (Internet) ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าหรือเรียนตามชั้นเรียนได้ง่ายขึ้น รวมทั้งเป็นการฝึกผู้เรียนให้รู้จักการจัดการเวลาของตนเอง
4. ช่วยเหลือผู้เรียนที่เรียนอ่อนให้ชวนขวดยหาความรู้ ในชั้นเรียนปกติผู้เรียนเหล่านี้จะถูกทอดทิ้งแต่ในห้องเรียนกลับด้านผู้เรียนจะได้รับการเอาใจใส่จากครูมากที่สุด โดยอัตโนมัติ
5. ช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันให้ก้าวหน้าในการเรียนตามความสามารถของตนเอง เพราะผู้เรียนสามารถฟัง - ดูวีดิทัศน์ได้เองจะหยุดตรงไหนก็ได้ กรอกลับ (Review) ก็ได้ตามที่ตนเองพึงพอใจที่จะเรียน
6. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถหยุดและกรอกลับหาครูของตนเองได้ ทำให้ผู้เรียนจัดเวลาเรียนตามที่ตนพอใจ เมื่อก็หยุดพักได้ สามารถแบ่งเวลาในการดูเป็นช่วงได้
7. ช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนเพิ่มขึ้น ตรงกันข้ามกับการที่เรียนแบบออนไลน์ การเรียนแบบห้องเรียนกลับด้านยังเป็นรูปแบบการเรียนที่ผู้เรียนยังคงมาโรงเรียนและผู้เรียนพบปะกับผู้สอน ห้องเรียนกลับด้านเป็นการประสานการใช้ประโยชน์ระหว่างการเรียนแบบออนไลน์ และการเรียนระบบพบหน้า ช่วยเปลี่ยนและเพิ่มบทบาทของผู้สอนให้เป็นทั้งพี่เลี้ยง (Mentor) เพื่อน เพื่อนบ้าน (Neighbor) และผู้เชี่ยวชาญ (Expert)
8. ช่วยให้ผู้สอนรู้จักผู้เรียนดีขึ้น หน้าที่ของครูไม่ใช่เพียงช่วยให้ผู้เรียนได้ความรู้หรือเนื้อหา แต่ต้องกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจ (Inspire) ให้กำลังใจ รับฟังและช่วยเหลือ ส่งเสริมผู้เรียนซึ่งเป็นมิติสำคัญที่จะช่วยเสริมพัฒนาการทางการเรียนของผู้เรียน
9. ช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนผู้เรียนด้วยกันเอง จากกิจกรรมทางการเรียนที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ขึ้นมา ผู้เรียนสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ดี เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทบทวนทศน์ของผู้เรียนที่เคยเรียนตามคำสั่งผู้สอนหรือทำงานให้เสร็จตามกำหนด เป็นการเรียนเพื่อตนเองไม่ใช่คนอื่น ส่งผลต่อผู้เรียนที่เอาใจใส่การเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันจะเพิ่มขึ้น โดยอัตโนมัติ
10. ช่วยให้เห็นคุณค่าของความแตกต่าง ตามปกติแล้วในชั้นเรียนเดียวกันจะมีผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันมาก มีความถนัดและความชอบที่แตกต่างกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการสอนแบบห้องเรียนกลับทางจะช่วยให้ครูเห็นจุดอ่อนจุดแข็งของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อด้วยกันก็เห็น และช่วยเหลือกันด้วยจุดแข็งของแต่ละคน
11. เป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการห้องเรียน ช่วยเปิดช่องให้ครูสามารถจัดการชั้นเรียนได้ตามความต้องการที่จะทำ ครูสามารถทำหน้าที่ของการสอนที่สำคัญในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างคุณภาพแก่ชั้นเรียน ช่วยให้ผู้เรียนรู้อนาคตของชีวิตได้ดีที่สุด

12. เปลี่ยนคำสนทนากับพ่อแม่ ประสานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ซึ่งการรับทราบและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีได้

13. ช่วยให้เกิดความโปร่งใสในการจัดการศึกษา การใช้ห้องเรียนแบบกลับทางโดยนำสาระคำสอนไปไว้ในวิดีโอที่ส่งไปเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต เป็นการเปิดเผยเนื้อหาสาระทางการเรียนให้สาธารณชนได้ทราบ สร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพการเรียนการสอนให้ผู้ปกครองทราบ

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (The Flipped Classroom) มาใช้ประกอบในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน ในขั้นการจัดกิจกรรมนั้นผู้วิจัยออกแบบการสอนโดยให้นักเรียนไปศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ เช่น ปรากฏการณ์ชุมชน อินเทอร์เน็ตชุมชน ห้องสมุดสาธารณะ ไร่ความรู้ที่ครูแจก และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนล่วงหน้า จากนั้นให้นักเรียนนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษา มานำเสนอ อภิปรายในชั้นเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักเรียนคนอื่น ๆ ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน

สุภาพร สุกบนิน (2556: 171) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบ ความรับผิดชอบต่อการเรียน เจตคติต่อการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับทาง (Flipped Classroom) และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับทาง (Flipped Classroom) มีความรับผิดชอบต่อการเรียน เจตคติต่อการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วรวรรณ เพชรอุไร (2556: 20) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลสัมฤทธิ์จากการเรียนแบบห้องเรียนกลับด้านในวิชาสมบัติทางกายภาพของยางและพอลิเมอร์ของนักศึกษาปริญญาตรีสาขาวิชาเทคโนโลยียางและพอลิเมอร์ ในภาคการศึกษาที่ 2 / 2556 พบว่านักเรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 2 คนที่เคยสอบไม่ผ่านเกณฑ์ในรายวิชานี้เมื่อภาคการศึกษาที่ 2 / 2555 มีผลการเรียนดีขึ้นและสามารถสอบผ่านเกณฑ์การประเมินในภาคการศึกษานี้ จากการประเมินตนเองของนักศึกษาเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนพบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในรายวิชานี้ในระดับมาก

ฉันททิพย์ ลีลิตธรรม (2556: 125) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์กรอบแนวคิดการเรียนรู้ในห้องเรียนกลับทางร่วมกับเทคโนโลยีการเรียนรู้แบบทุกวินาที (Ubiquitous) โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต พบว่า การประเมินกรอบแนวคิดการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้น จากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง 10 ท่าน โดยการใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น

ปรากฏว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมิน โดยการหาค่าเฉลี่ยการยอมรับและพบว่ามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.63 ถือว่า รูปแบบกรอบแนวคิดการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นนี้ ผู้เชี่ยวชาญยอมรับ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน สรุปได้ว่า การสอนแบบ ห้องเรียนกลับด้านนั้นสามารถทำให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้นได้ และสามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ดีกว่าเดิม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

1. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยของ ดวงเดือน พันธมนาวิน

เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎีแรกของนักการศึกษาไทยที่สร้างขึ้น บุคคลผู้รวบรวมเขียน เป็นทฤษฎี คือ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธมนาวิน กรอบแนวคิดที่เป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง (ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม 2538)

ส่วนของลำต้นที่สมบูรณ์ เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตใจ ซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรมที่ดี มี 5 ประการ คือ

ประการที่ 1 มีทัศนคติ ค่านิยมที่ดี และคุณธรรม

ประการที่ 2 มีเหตุผลเชิงจริยธรรม

ประการที่ 3 ลักษณะมุ่งอนาคต คาดการณ์ไกล

ประการที่ 4 เชื่ออำนาจในตน

ประการที่ 5 มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

ลักษณะทางจิตใจทั้ง 5 ประการนี้ ถ้ามีมากในบุคคลใด บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีพฤติกรรม เก่งและดีอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนของรากต้นไม้ เปรียบเสมือนลักษณะทางจิตที่เป็นพื้นฐานที่จะชอบชงหาอาหาร เลี้ยง ลำต้นให้สมบูรณ์มี 5 ประการ คือ

ประการที่ 1 สติปัญญา

ประการที่ 2 ประสบการณ์ทางสังคม

ประการที่ 3 สุขภาพจิตดี

บุคคลที่มีลักษณะพื้นฐานทางจิตทั้งสามประการนั้นสูง และเหมาะสมกับอายุ เปรียบได้กับ คนที่เป็นบัวเหนือน้ำในพุทธศาสนา ซึ่งพร้อมจะรับการพัฒนา ทฤษฎีต้นไม้ จริยธรรมของคนไทย

จึงให้ข้อสรุปว่า ถ้าต้องการพัฒนาคนให้เป็นคนเก่งและดี จะต้องพัฒนาลักษณะจิตใจทั้ง 8 ประการที่ระบุไว้ที่ลำดับและรากต้นไม้

การสอน "คุณธรรม จริยธรรม" เป็นความต้องการที่คนรุ่นหนึ่งจะชี้นำคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยครูมีความเชื่อว่าประสบการณ์ของตนอาจสร้างความเข้าใจเรื่อง คุณธรรม/จริยธรรม (หรือความดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม) อย่างถ่องแท้ในระดับหนึ่ง และต้องการให้เยาวชนเชื่อดีและเหมาะสมกับเยาวชน

การยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ทำให้มนุษย์มีความสุข ความสวย และความงาม โดยที่ความสุขนั้นควรเป็นความสุขแบบเรียบง่ายและยั่งยืน

คุณสมบัติอันเป็นความพร้อมที่จะพัฒนา จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วย

1. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและหลัก จริยธรรม ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้มาตั้งแต่วัยต้นของชีวิตจากการเลี้ยงดู การศึกษาอบรม และจากประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน โดยอาจเป็นในวิถีทางที่ต่างกัน ซึ่งเป็นผลให้บุคคลมีพัฒนาการทางจริยธรรมต่างกัน จากกฎเกณฑ์การตัดสินที่ต่างกัน

2. ความใฝ่ธรรม มนุษย์มีธรรมชาติ ของการแสวงหาความถูกต้องเป็นธรรมหรือความดีงามตั้งแต่วัยทารก คุณสมบัตินี้ทำให้บุคคลนิยมคนดี ชอบสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม ต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี

อย่างไรก็ตามประสบการณ์ในชีวิตจากการเลี้ยงดูและเจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญให้บุคคลพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้มีจริยธรรมสูงกว่า

3. ความรู้จักตนเองของบุคคล

ความรู้จักตนเองของบุคคล คือ สร้างความสามารถในการพิจารณาให้รู้อิทธิพลของความดีและความไม่ดีของตนให้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถเสริมสร้างความดีของตนให้มีพลังเข้มแข็ง ในลักษณะที่ตนเองและสังคมยอมรับได้ ความรู้จักตนเองนี้จะทำให้บุคคลมีความมั่นใจ มีพลัง และพร้อมที่จะขจัดความไม่ดีของตนและพัฒนาตนเองอย่างถูกต้องดีขึ้น

วิถีทางพัฒนาจริยธรรม

1. การศึกษาเรียนรู้ กระทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.1 การศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการหาความรู้จากการอ่านหนังสือเกี่ยวกับปรัชญาศาสนา วรรณคดีที่มีคุณค่า หนังสือเกี่ยวกับจริยธรรมทั่วไป และจริยธรรมวิชาชีพ

1.2 การเข้าร่วมประชุมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม และการคบหาบัณฑิตผู้ใส่ใจด้านจริยธรรม

1.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตและจากประสบการณ์ในสถานที่ปฏิบัติงาน ประสบการณ์จริงเป็น โอกาสอันประเสริฐในการเรียนรู้จริยธรรมแห่งชีวิต ที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งทั้งด้านเจตคติและทักษะการแก้ปัญหาเชิง จริยธรรม อย่างไรก็ตามขึ้นอยู่กับความพร้อมของบุคคล ผู้มีความพร้อมน้อยอาจจะไม่ได้ประโยชน์จากการเรียนรู้อันมีค่านี้เลย

2. การวิเคราะห์ตนเอง บุคคลผู้มีความพร้อมจะพัฒนามีความตั้งใจและเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ตนเองเพื่อทำความรู้จักในตัวเอง ด้วยการพิจารณาเกี่ยวกับความรู้สึนึกคิดและพฤติกรรมการแสดงออกของตนเองจะช่วยให้บุคคลตระหนักรู้คุณลักษณะของตนเอง รู้จุดดีจุดด้อยของตนรู้ว่าควรคงลักษณะใดไว้

การวิเคราะห์ตนเองกระทำได้ด้วยหลักการต่อไปนี้

2.1 การรับฟังความคิดเห็นเชิงวิพากษ์จากคำพูดและอากัปกริยาจากบุคคลรอบข้าง เช่น จากผู้บังคับบัญชา จากเพื่อนร่วมงาน จากผู้ใกล้ชิดหรือบุคคลในครอบครัว

2.2 วิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับความคิด ความต้องการเจตคติการกระทำ และผลการกระทำ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2.3 ค้นหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เช่น จากตำรา บทความ รายงานการวิจัย ด้านพฤติกรรมศาสตร์หรือศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และพัฒนาตนเองอย่างถ่องแท้

2.4 เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจ (จิตใจและพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้เช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก) ทำให้จิตใจได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดปัญญารับรู้ตนเองอย่างลึกซึ้งและแท้จริง

3. การฝึกตน เป็นวิธีการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมด้วยตนเองขั้นสูงสุด เพราะเป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลในการควบคุมการประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในกรอบของพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคม ทั้งในสภาพการณ์ปกติและเมื่อเผชิญปัญหาหรือขัดแย้ง

3.1 การฝึกวินัยขั้นพื้นฐาน เช่น ความขยันหมั่นเพียร การพึ่งตนเอง ความตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ การรู้จักประหยัดและออม ความซื่อสัตย์ ความมีสัมมาคารวะ ความรักชาติฯ

3.2 การรักษาศีลตามความเชื่อในศาสนาของตน ศีลเป็นตัวกำหนดที่จะทำใ้เกิดเว้นในการที่จะกระทำชั่วร้ายใด ๆ อยู่ในจิตใจ ส่งผลใ้บุคคลมีพลังจิตที่เข้มแข็งรู้เท่าทันความคิดสามารถควบคุมตนได้

3.3 การทำสมาธิ เป็นการฝึกใ้เกิดการตั้งมั่นของจิตใจใ้เกิดภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต เป็นจิตใจที่สงบผ่องใสบริสุทธิ์เป็นจิตที่เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ทำให้เกิดปัญญาสามารถพิจารณาเห็นทุกอย่างตรงสภาพความเป็นจริง

3.4 ฝึกการเป็นผู้ให้ เช่น การรู้จัก ใ้หือภัย รู้จักแบ่งปันความรู้ ความดีความชอบ บริจาคเพื่อสาธารณะประโยชน์ อุทิศแรงกายแรงใจช่วยงานสาธารณะประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยมาเป็นแนวในการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งในทฤษฎีนี้ระบุไว้ชัดเจนว่า จิตใจและพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ เช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ดังนั้นการใ้เรานักเรียนได้ฝึกตนเองในด้านคุณธรรม จริยธรรมเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ โดยครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดแทรกหลักคุณธรรม จริยธรรมที่สอดคล้องกับกับวิถีชีวิตและความเชื่อในหลักศาสนาที่ตนนับถือ จะเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญที่จะใ้ให้นักเรียนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ อย่างง่ายดายนการพัฒนาจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาตนเองตามขั้นตอนดังกล่าว เป็นธรรมชาติที่บุคคลสามารถปฏิบัติได้ควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่มิใช่เป็นการกระทำในลักษณะเสร็จสิ้น ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย เพราะจิตใจของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เฉกเช่น กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมายของ ออซูเบล (Ausubel)

ชนมิตร สารพัคพิเศษ (2555 ออนไลน์) ออซูเบล เป็นนักจิตวิทยาแนวปัญญานิยมที่แตกต่างจากเพียเจต์และบรูเนอร์ เพราะออซูเบลไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างทฤษฎีที่อธิบายการเรียนรู้ได้ทุกชนิด

ทฤษฎีของออซูเบลเป็นทฤษฎีที่หาหลักการอธิบายการเรียนรู้ที่เรียกว่า "Meaningful Verbal Learning" เท่านั้น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงความรู้ที่ปรากฏในหนังสือที่โรงเรียนใ้ใช้กับความรู้เดิมที่อยู่ในสมองของผู้เรียนในโครงสร้างสติปัญญา (Cognitive Structure) หรือการสอนโดยวิธีการใ้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยถ้อยคำ ทฤษฎีของออซูเบล เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ที่มีความ

เข้าใจและมีความหมาย การเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้เรียนรวมหรือเชื่อมโยง (Subsumme) สิ่งที่เรียนรู้ใหม่หรือข้อมูลใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นความคิดรวบยอด(Concept) หรือความรู้ที่ได้รับใหม่ในโครงสร้างสติปัญญากับความรู้อันเดิมที่อยู่ในสมองของผู้เรียนอยู่แล้ว ทฤษฎีของออสเชเบลบางครั้งเรียกว่า "Subsumption Theory"

ออสเชเบล ได้แบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภทดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย
2. การเรียนรู้โดยการรับแบบท่องจำโดยไม่คิดหรือแบบนกแก้วนกขุนทอง
3. การเรียนรู้โดยการค้นพบอย่างมีความหมาย
4. การเรียนรู้โดยการค้นพบแบบท่องจำโดยไม่คิด หรือแบบนกแก้วนกขุนทอง

ออสเชเบลให้ความหมายการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful Verbal Learning) ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับมาจากการที่ครูอธิบายสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้ทราบและผู้เรียนรับฟังด้วยความเข้าใจ โดยผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรี้นรู้กับ โครงสร้างพุทธิปัญญาที่ได้เก็บไว้ในความทรงจำ และจะสามารถนำมาใช้ในอนาคต ออสเชเบลได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะอธิบายเกี่ยวกับพุทธิปัญญา

ตัวแปรที่มีความสำคัญในการเรียนรู้ โดยการรับอย่างมีความหมาย ออสเชเบลได้อธิบายว่าการเรียนรู้ที่มีความหมายขึ้นอยู่กับตัวแปร 3 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. สิ่ง (Materials) ที่จะต้องเรียนรู้จะต้องมีความหมาย ซึ่งหมายความว่าต้องเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เคยเรียนรู้และเก็บไว้ใน โครงสร้างพุทธิปัญญา
2. ผู้เรียนจะต้องมีประสบการณ์และมีความคิดที่จะเชื่อมโยงหรือจัดกลุ่มสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ให้สัมพันธ์กับความรู้อันเดิมหรือสิ่งที่เรียนรู้เก่า
3. ความตั้งใจของผู้เรียนและการที่ผู้เรียนมีความรู้ คิดที่จะเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ให้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างพุทธิปัญญา ที่อยู่ในความทรงจำแล้ว

นอกจากตัวแปรทั้ง 3 อย่างดังกล่าว ออสเชเบลกล่าวว่า การสอนจะต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียนด้วย เพราะถ้าหากผู้เรียนไม่พร้อมที่จะรับหรือรับโดยไม่เข้าใจ ก็อาจจะต้องใช้การท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง

ประเภทของการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย

ออซเบลได้แบ่งการเรียนรู้อย่างมีความหมายออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. Subordinate Learning เป็นการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย โดยมีวิธีการ 2 ประเภท คือ

1.1 Derivation Subsumption เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ใหม่กับหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่เคยเรียนมาแล้ว โดยการได้รับข้อมูลมาเพิ่ม เช่น มีคนบอก แล้วสามารถดูคลิซึมเข้าไปในโครงสร้างทางสติปัญญาที่มีอยู่แล้วอย่างมีความหมาย โดยไม่ต้องท่องจำ

1.2 Correlative Subsumption เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายเกิดจากการขยายความหรือปรับโครงสร้างทางสติปัญญาที่มีมาก่อนให้สัมพันธ์กับสิ่งที่จะเรียนรู้ใหม่

2. Superordinate Learning เป็นการเรียนรู้โดยการอนุมาน โดยการจัดกลุ่มสิ่งที่เรียนใหม่เข้ากับความคิดรวบยอดที่กว้างและครอบคลุมความคิดของสิ่งที่เรียนใหม่ เช่น สุนัข แมว หมู เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

3. Combinatorial Learning เป็นการเรียนรู้หลักการ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เชิงผสม ในวิชาคณิตศาสตร์ หรือ วิทยาศาสตร์ โดยการใช้เหตุผล หรือการสังเกต เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักกับระยะทางในการที่ทำให้เกิดความสมดุล

Advance Organizer

ออซเบลได้เสนอแนะเกี่ยวกับ Advance Organizer เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายจากการสอนหรือบรรยายของครู โดยการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่มีมาก่อนกับข้อมูลใหม่ หรือความคิดรวบยอดใหม่ ที่จะต้องเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายที่ไม่ต้องท่องจำ หลักการทั่วไปที่นำมาใช้ คือ การจัด เรียบเรียง ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการให้เรียนรู้ ออกเป็นหมวดหมู่ นำเสนอกรอบ หลักการกว้างๆ ก่อนที่จะให้เรียนรู้ในเรื่องใหม่ แบ่งบทเรียนเป็นหัวข้อที่สำคัญ และบอกให้ทราบเกี่ยวกับหัวข้อสำคัญที่เป็นความคิดรวบยอดใหม่ที่จะต้องเรียน

ออซเบลถือว่า Advance Organizer มีความสำคัญมากเพราะเป็นวิธีการสร้างการเชื่อมโยงว่างระหว่างความรู้ที่ผู้เรียนได้รู้แล้ว (ความรู้เดิม) กับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ที่จำเป็นจะต้อง เรียนรู้ เพื่อผู้เรียนจะได้มีความเข้าใจเนื้อหาใหม่ ได้คิดและจดจำได้ ได้ดีขึ้น ฉะนั้นครูควรจะใช้เทคนิค Advance Organizer ช่วยผู้เรียนในการเรียนรู้ทั้งประเภทการรับอย่างมีความหมายและการค้นพบอย่างมีความหมาย

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Verbal Learning) ของออสเชเบล เป็นทฤษฎีกลุ่มพุทธิปัญญา แต่จะแตกต่างจากทฤษฎีของ เพียเจต์ ที่เน้นความสำคัญของผู้เรียน และของ บรูเนอร์ที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery) สำหรับออสเชเบลจะสนับสนุนทั้ง Discovery และ Expository Technique ซึ่งเป็นการสอนที่ครูให้หลักเกณฑ์ และผลลัพธ์ ออสเชเบลมีความเห็นว่าเป็นสำหรับเด็กโต (อายุเกิน 11 หรือ 12 ปี) นั้น การจัดการเรียนการสอนแบบ Expository Technique น่าจะเหมาะสมกว่าเพราะผู้เรียนวัยนี้สามารถเข้าใจเรื่องราว คำอธิบายต่าง ๆ ได้ แต่ควรเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีการเชื่อมโยงพื้นฐานความรู้เดิมที่มีมาก่อนกับสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ใหม่ จากการวิจัยพบว่า วิธีนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วและจำได้นาน ส่วนการเรียนรู้แบบ Discovery จะช่วยในการถ่ายโยงความรู้ได้ดี เพราะจะต้องค้นคว้า ทดลอง แก้ปัญหา หาคำตอบด้วยตนเอง และในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้มาเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาคุณลักษณะศึกษาด้านทักษะทางสังคมของนักเรียนในด้านความเสียสละ ความมีเมตตา กรุณาและความมีมนุษยสัมพันธ์ โดยสอดแทรกกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ด้วยการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน สื่อประสม และนวัตกรรมคุณลักษณะศึกษาด้านทักษะทางสังคม